

Aan het werk met passend beroepsonderwijs

Loopbanen van jongeren met een beperking in het MBO

T. Eimers
R. Kennis
M. Özdemir

Aan het werk met Passend Beroepsonderwijs

Loopbanen van jongeren met een beperking
in het mbo

27 november 2013

T. Eimers
R. Kennis
M. Özdemir

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Nijmegen

© 2013 Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoud

1	De weg naar werk	1
1.1	Introductie	1
1.2	Beleidsontwikkelingen	2
1.3	Onderzoeksvragen	5
1.4	Het onderzoek	6
1.5	Leeswijzer	7
2	Typering van de doelgroep	9
2.1	Persoonskenmerken en voorgaande school	9
2.2	Beperking en problematiek	10
2.3	Type en opleiding	13
2.4	Vijf typen LGF-studenten	15
3	Studieresultaat en arbeidsmarktpositie	19
3.1	Indicatoren voor succes	19
3.2	Studiesucces	20
3.3	Ondersteuning tijdens de opleiding	22
3.4	Werk en inkomen	24
3.5	Analyse per type	25
4	Conclusies en beschouwing	28
4.1	Conclusies	28
4.2	Beschouwing	30

1 De weg naar werk

1.1 Introductie

De afgelopen jaren heeft het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) te maken gehad met een groeiende instroom van jongeren met een beperking. Het gaat bijvoorbeeld om jongeren die slechtziend of slechthorend zijn, chronisch zieken, jongeren met een geestelijke of lichamelijke handicap of jongeren met een gedrags- of psychische stoornis. Een groot deel van hen volgde een schoolloopbaan in het speciaal (voortgezet) onderwijs. Anderen zaten met een zogenaamde 'rugzak', een individueel ondersteuningsbudget, in het reguliere voortgezet onderwijs. Nieuw is dat zij de laatste jaren in toenemende mate kiezen voor het mbo als de weg naar een beroep en naar werk.

De laatste jaren is er veel aandacht voor de positie van Wajong-ers. De Wajong-regeling is in 1998 ingevoerd voor jongeren die al bij het begin van de volwassenheid duidelijk door een handicap of ziekte zo zijn beperkt in hun mogelijkheden, dat de kans op een normaal werkend bestaan als klein moet worden beschouwd. De Wajong-regeling verzekerde hen van een basisinkomen tot het 65^e jaar.¹ Het mbo heeft te maken met een groeiende instroom van jongeren met beperkingen die kunnen leiden tot een Wajong-indicering. Mede daardoor is de instroom in de Wajong vanuit het mbo sterk gegroeid en bijna even groot als die vanuit het vso en praktijkonderwijs: 34 procent van de Wajong-instroom 2010 komt uit het mbo, 37 procent uit het vso/praktijkonderwijs.²

Inmiddels is de Wajong-regeling zo aangepast, dat het perspectief van een uitkering tot de pensioenleeftijd niet meer vanzelfsprekend is. Belangrijker dan deze beperking van de uitkering is het bieden van meer mogelijkheden en het scheppen van kansen om jongeren met een beperking zo goed en zo normaal mogelijk op de arbeidsmarkt te laten participeren. Geschat wordt namelijk dat 40 tot 60 procent van de Wajongers beschikt over arbeidsvermogen, maar dat dit arbeidsvermogen op dit moment niet gerealiseerd wordt.³ Door scholen te 'leren' potentiële Wajong-problematiek vroegtijdig te onderkennen kunnen jongeren eerder en adequater geholpen worden, kan de uitval in het mbo worden teruggebracht en kan instroom in de Wajong worden voorkomen. De komende jaren wordt de Wajong-regeling opnieuw aangepast als de Participatiewet wordt ingevoerd en de strikte scheiding in de wetgeving, tussen jongeren met of zonder beperking, grotendeels wordt opgeheven.

Jongeren met een beperking kunnen een LGF-indicatie krijgen, waarbij een leerlinggebonden budget oftewel rugzak wordt toegekend aan de leerling. Jongeren met een LGF-indicatie zijn in dat geval officieel geïndiceerd en het is bekend dat zij een zodanige beperking hebben dat ondersteuning nodig is om de opleiding succesvol te kunnen afronden. Met de komst van het nieuwe stelsel voor Passend Onderwijs in 2014 zal LGF echter worden afgeschaft. De mogelijkheid om leerlingen extra ondersteuning of aangepast onderwijs te bieden blijft bestaan, maar de toewijzing wordt voortaan door de regionaal samenwerkende scholen zelf uitgevoerd. Die bepalen hoe het beschikbare geld voor ondersteuning zo doeltreffend mogelijk kan worden

---

1 Kennis- en Innovatiecentrum CrossOver, 2011

2 Wajong Monitor 2010a

3 Kennis- en Innovatiecentrum CrossOver, 2011

ingezet. Met het verdwijnen van het landelijke systeem voor indicering krijgen scholen zelf de verantwoordelijkheid om de ondersteuningsbehoeften van leerlingen met een beperking tijdig en adequaat te signaleren. Dat geldt ook voor het mbo.

Tegen deze achtergrond van wijzigende wetgeving en beleid leidt de toegenomen instroom van jongeren met een beperking in het mbo tot zorg over de kwaliteit van de geboden ondersteuning. De Inspectie van het onderwijs constateert onder meer dat er te weinig gekeken wordt naar het effect op de leerresultaten.⁴ Er zijn aanwijzingen dat veel jongeren met een beperking de eindstreep niet halen in het mbo.⁵ De impact van een afgebroken beroepsopleiding is voor deze doelgroep groot: het gaat voor hen om meer dan een gemist diploma. Ongediplomeerde uitval betekent een breuk in het beroepsvormingsproces, waardoor een grotere kans op arbeidsongeschiktheid ontstaat.⁶

In het voorliggende rapport worden de uitkomsten gepresenteerd van een onderzoek naar jongeren met een beperking in het mbo. Doel van het onderzoek was om zicht te krijgen op de schoolloopbanen van deze jongeren en de mate waarin zij daarin problemen ondervinden. Ook is gekeken naar de overgang van opleiding naar werk. Centraal stond de vraag of (en waardoor) jongeren met een beperking het slecht doen in het mbo en in de overgang naar werk. De uitkomsten van het onderzoek kunnen bijdragen aan betere ondersteuning voor deze doelgroep, zeker nu nieuwe wetgeving en beleid vragen om een andere benadering.

1.2 Beleidsontwikkelingen⁷

Traditioneel vonden jongeren met een lichamelijke of verstandelijke beperking hun weg door het onderwijs via de route van het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs. Deze scholen bereiden hen voor op het verdere maatschappelijke leven en zo mogelijk ook op arbeidsdeelname. Zoals gezegd, is het aantal jongeren met een beperking in het mbo sterk toegenomen. Een belangrijke oorzaak is dat meer jongeren vanuit het praktijkonderwijs en speciaal onderwijs doorstromen naar het mbo. Hoewel met name het praktijkonderwijs als eindonderwijs bedoeld is, kiezen ouders en leerlingen steeds vaker voor een vervolg op het mbo, waar een landelijk erkend diploma gehaald kan worden. In het mbo kent men al lang voorzieningen voor jongeren met een handicap, maar die richten zich voornamelijk op fysieke beperkingen. De afgelopen jaren is echter een sterke groei te zien geweest van jongeren met een stoornis in het autistisch spectrum - niet alleen binnen het speciaal onderwijs, maar juist ook binnen het reguliere voortgezet- en beroepsonderwijs. De (potentiële) doelgroep is daardoor minder overzichtelijk en grijpbaar geworden. Vaak is er sprake van een vorm van indicering, zoals voor het verkrijgen van een Wajong-uitkering, een rugzakje (LGF) of een Persoonsgebonden Budget (PGB). Maar onderzoek laat zien dat er ook veel mbo-studenten zijn met een beperking, maar zonder indicatie. Zo bleek uit onderzoek bij een middelgroot ROC dat er naast bijna 170 geïndiceerde LGF-ers ook ongeveer 200 niet-geïndiceerde studenten waren met een vergelijkbaar risicoprofiel.⁸

---

4 Inspectie van het onderwijs, 2012

5 In het kader van dit onderzoek is een verkennende rondgang gemaakt langs tien mbo-instellingen, waarbij bleek dat de uitvalpercentages voor LGF-studenten bij alle scholen hoger lagen dan voor niet-LGF-ers.

6 Eimers, Boon en Kennis, 2012

7 Het eerste deel van deze tekst is een samenvatting van hoofdstuk 1 uit Eimers, Boon en Kennis (2012).

8 Eimers, Boon en Kennis, 2012

Juist op het punt van de indicering gaat er het nodige veranderen. De invoering van de wet Passend Onderwijs in 2014 stelt een nieuw kader voor de ondersteuning van leerlingen en studenten in het primair, voorgezet (speciaal) en middelbaar beroepsonderwijs. Voor het mbo zijn vooral ook de ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs (VO) en voortgezet speciaal onderwijs (VSO) van belang. Passend Onderwijs heeft tot doel om jongeren ondersteuning te bieden die beter aansluit op de aard, omvang en duur van de ondersteuningsbehoefte. Het is een reactie op het jaarlijks groeiende aantal indiceringen voor speciaal onderwijs en voor LGF en de daarmee stijgende kosten. De minister noemde de bestaande praktijk 'slagboomindicering', waarbij er gewerkt wordt met vaste budgetten en termijnen wanneer er eenmaal een indicatie is afgegeven. Om tot maatwerk te komen en de ondersteuning op de werkelijke behoefte af te stemmen, kiest men er nu voor om de beslissing over inzet van extra ondersteuning te leggen bij de regionale samenwerkingsverbanden van VO en VSO. De samenwerkingsverbanden krijgen beschikking over het volledige budget voor extra ondersteuning, inclusief het budget voor VSO, praktijkonderwijs en leerwegondersteuning (lwoo) in het vmbo. Zij mogen - tot op zekere hoogte - zelf beslissen hoe zij die middelen inzetten en worden zelf verantwoordelijk voor de indicering van individuele leerlingen. Voor VSO en de huidige LGF geldt dat ook de landelijke indicatiecriteria losgelaten worden en dat de samenwerkingsverbanden zelf bepalen hoe zij extra ondersteuning toewijzen. Het totaal beschikbare budget is gelimiteerd, met dien verstande dat overschrijdingen door de scholen zelf gedragen moeten worden. Daarmee wil men een halt toe roepen aan de groei van uitgaven en partijen stimuleren om efficiënt om te gaan met de beschikbare middelen. Het is dan ook de verwachting dat samenwerkingsverbanden op zoek zullen gaan naar minder dure arrangementen om leerlingen te ondersteunen. Leerlingen met een beperking zullen minder vaak naar het VSO worden verwezen en vaker in het reguliere voortgezet onderwijs blijven met een aanvullend ondersteuningspakket.

Naar verwachting zal Passend Onderwijs ook grote gevolgen hebben voor het mbo. Dat geldt niet zo zeer voor de wetgeving op zich. Passend Onderwijs geldt ook voor het mbo, maar de veranderingen zijn minder ingrijpend dan voor het primair en voortgezet onderwijs. De beschikbare budgetten voor extra ondersteuning worden anders gelabeld, maar blijven beschikbaar op schoolniveau. Het mbo moet jongeren die zich aanmelden een passend onderwijs- en ondersteuningsaanbod bieden, zij het dat juist op dit punt ook andere ontwikkelingen spelen - daarover later meer.

De gevolgen van Passend Onderwijs zullen zich voor het mbo vooral voordoen aan de poort van de school. De groep van jongeren met een beperking zal minder eenduidig herkenbaar zijn (geen LGF-label meer) en vaker afkomstig zijn uit het reguliere VO. Voor een adequate beoordeling van de ondersteuningsbehoefte tijdens de mbo-opleiding is de school aangewezen op een goede intake en informatieoverdracht uit het voorgaande onderwijs.

Naast Passend Onderwijs heeft het mbo vooral te maken met het *Actieplan mbo Focus op Vakmanschap 2011-2015*.⁹ Het Actieplan zet de lijnen uit voor een koerswijziging in het mbo, waarbij meer dan voorheen het accent komt te liggen op de kwaliteit van het onderwijs en op de aansluiting met de arbeidsmarkt (vakmanschap). De voorgestelde maatregelen, waarvan de meeste in 2014 worden ingevoerd, moeten leiden tot meer efficiënte schoolloopbanen, hogere kwaliteit van het onderwijs en betere aansluiting op de arbeidsmarkt. Zo komt er een nieuw bekostigingsmodel voor de opleidingen, worden specifieke eisen gesteld aan het onderwijs (uren, praktijkcomponent, taal en rekenen, examinering) en wordt de voorheen drempelloze instroom van de mbo-niveaus 2-4 beperkt. Voor de doelgroep van jongeren met een beperking

---

⁹ Zie www.rijksoverheid.nl, Kamerbrief 16 februari 2011

geldt dat ook zij zullen profiteren van de algemene kwaliteitsverhoging. Tegelijkertijd is het de vraag hoe bepaalde specifieke maatregelen uit zullen pakken voor deze groep:

- Veel jongeren met een beperking hebben geen VO-diploma behaald als zij doorstromen naar het mbo. Een deel van hen zal aangewezen zijn op de nieuwe entreeopleiding op mbo-niveau 1. Anderen kunnen niet zonder meer instromen op mbo-niveau 2-4 en zullen via een toelatingsprocedure toegang tot de mbo-opleiding moeten krijgen.
- De maatregelen zijn erop gericht om jongeren efficiënter hun beroepsopleiding te laten volgen. Er komt geen beperking van de verblijfsduur in het mbo, maar wel ontvangen de scholen minder geld voor een student naar mate hij langer ingeschreven staat. Daarmee wordt het stapelen van opleidingen, maar ook het switchen en afstromen, onaantrekkelijker gemaakt. Jongeren die door een beperking minder efficiënt het mbo doorlopen zouden daarvan geen nadelige gevolgen moeten ondervinden, maar het moet blijken hoe de scholen hiermee om zullen gaan.

Met Focus op Vakmanschap wordt de lat in het mbo hoger gelegd en wordt kritischer gekeken naar de instroom. Enerzijds wordt benadrukt dat het mbo breed toegankelijk moet blijven, anderzijds kijkt men bij de toelating kritischer naar het beoogde doel van de opleiding, namelijk het succesvol afronden met een diploma en de aansluiting op de arbeidsmarkt. De krachtige bestrijding van het voortijdig schoolverlaten in het mbo is een extra impuls om meer resultaatgericht om te gaan met intake, toelating en ondersteuning.

Belangrijk in dit verband is de invoering van de nieuwe entreeopleiding. Deze opleiding komt in de plaats van de bestaande arbeidsmarkt- en beroepsgerichte assistentopleidingen. De entreeopleiding is toegankelijk voor niet-leerplichtige jongeren, die geen VO-diploma hebben gehaald. Voor hen is de entreeopleiding de opstap naar een mbo-opleiding op niveau 2. Voor een deel van deze groep zal de doorstroom naar niveau 2 niet haalbaar zijn. Zij worden in de entreeopleiding voorbereid op werk. De entreeopleiding wordt ingevoerd in het schooljaar 2014-2015 en zal voor veel leerlingen uit het VSO en praktijkonderwijs de aangewezen weg in het mbo zijn.

Tot slot speelt nog een derde grote ontwikkeling een rol, namelijk de invoering van de Participatiewet. Deze wet zal naar verwachting in 2015 worden ingevoerd en vervangt de bestaande wetgeving voor mensen met een bijstandsuitkering en gedeeltelijk arbeidsongeschikten. De nieuwe wet komt in de plaats van de eerder beoogde Wet Werken naar Vermogen, waarin de Wet Werk en Bijstand, de voormalige Wet Investeren in Jongeren, de Wet Sociale Werkvoorziening en de Wet Werk en Arbeidsondersteuning Jonggehandicapten werden vervangen. In de toekomst krijgen de gemeenten de integrale verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de Participatiewet. De wet moet leiden tot één regeling voor de gehele doelgroep en heeft tot doel de (arbeids)participatie te vergroten.¹⁰ Jongeren die uit het onderwijs komen, geen plek op de arbeidsmarkt vinden en aangewezen zijn op financiële ondersteuning door de overheid komen onder het regime van de Participatiewet. Het uitgangspunt is participatie en 'werken naar vermogen'. Daarbij wordt het onderscheid losgelaten tussen wel of niet gedeeltelijk arbeidsongeschikten.

Voor gemeenten betekent de nieuwe wet dat zij nog nauwer betrokken zijn bij de groep van jongeren met een beperking. Het al of niet succesvol een beroepsopleiding doorlopen is niet alleen een zorg voor de school, maar wat betreft het resultaat zeker ook voor de gemeente. Naast het nieuwe wettelijke kader geldt namelijk ook een bezuinigingsopdracht, die gemeenten noopt om het beroep op financiële ondersteuning in het kader van de Participatiewet zo veel

---

¹⁰ Kamerbrief Contouren Participatiewet, OCW, 21 december 2012

mogelijk te beperken, bijvoorbeeld door preventief in te zetten op meer succesvolle scholing en betere schakeling naar betaald werk.

1.3 Onderzoeksvragen

Het is evident dat jongeren met een beperking het soms moeilijk hebben in hun opleiding. Hun handicap vergt aanpassingsvermogen, op de eerste plaats bij hen zelf. Zij moeten - samen met hun ouders - leren om te gaan met hun beperking, in elke volgende fase van de schoolloopbaan, op elke nieuwe school, weer opnieuw. Dat vraagt ook aanpassingsvermogen van de school. Anders dan in het primair en voortgezet onderwijs kent het mbo geen speciaal onderwijs. Mbo-ers met een beperking volgen hun opleiding tussen alle andere studenten. Wel krijgen zij vaak extra ondersteuning of worden benodigde aanpassingen getroffen.

Zoals hiervoor al aangegeven zijn er aanwijzingen dat het jongeren met een beperking lang niet altijd goed gaat in het mbo. Toch is er weinig concrete kennis over het succes en de problemen van jongeren met een beperking in het mbo. Het ligt voor de hand dat de benodigde aanpassing tijd en gewenning vraagt. De huidige vorm en omvang van de vraag is relatief nieuw voor het mbo. Omgekeerd moeten ook jongeren en ouders wennen aan wat het mbo vraagt en te bieden heeft. Er is echter meer aan de hand dan alleen een overgangs- en gewenningsperiode. De nieuwe beleidskaders dwingen scholen - maar ook bijvoorbeeld gemeenten - om keuzes te maken. Hoe gaan zij om met hun toelatingsbeleid? Hoe beoordelen zij de leerbaarheid en diplomakansen van jongeren met een beperking? Welk perspectief biedt het mbo voor jongeren met een beperking?

Om een evenwichtig antwoord te kunnen geven op dit soort vragen is op de eerste plaats meer kennis nodig over de doelgroep, over hun schoolloopbaan in het mbo en over hun kans op werk.

De eerste onderzoeksvraag richt zich op de doelgroep van jongeren met een beperking zelf. Wat is de beperking en in hoeverre leidt de beperking tot (andere) problemen en belemmeringen? In het onderzoek is gekeken naar de aard van de beperking en de mate waarin de beperking samengaat met problematiek onder meer in gedrag, thuissituatie, gezondheid en het leren in de opleiding.

De tweede onderzoeksvraag betreft de gevolgen van de beperking en problematiek voor de schoolloopbaan. Wat is het effect van de beperking en problematiek op studieresultaten, zoals het behalen van een startkwalificatie?

De derde en laatste vraag heeft betrekking op de overgang naar werk. Wat is de kans op werk van (verschillende typen van) jongeren met een beperking na de mbo-opleiding?

In relatief kleinschalig onderzoek zoals dit is het moeilijk om causale verbanden aan te tonen. Termen als 'effect' en 'gevolgen van' moeten in die context begrepen worden: het gaat om indicaties voor een verband. Met aanvullende interviews en expertmeetings is getracht om de kwantitatieve uitkomsten een kwalitatieve onderbouwing en duiding te geven, om zo de basis onder de indicaties te verstevigen.

1.4 Het onderzoek

Het voorliggende onderzoek is het vervolg op het onderzoek *Signalen voor passend beroeps-onderwijs* (Eimers, Boon en Kennis, 2012). In de eerste studie is onderzocht hoe groot de groep van jongeren met een beperking is binnen ROC Nijmegen en wat de risico's tijdens de beroepsopleiding zijn voor deze groep.

In het tweede onderzoek is gekeken naar de kenmerken en loopbaan van mbo-studenten met een beperking. Er is wederom gekozen voor een onderzoek bij ROC Nijmegen. Het betrof alle studenten met een LGF-indicatie uit de schooljaren 2011-2012 en 2012-2013. In het totaal ging het om 235 verschillende personen.¹¹ Daarvan zijn 154 deelnemers van het schooljaar 2011-2012 en 81 (nieuwe) deelnemers van het schooljaar 2012-2013. Er zijn 52 studenten die in beide jaren een LGF-indicatie hadden. Het onderzoek beperkt zich tot studenten jonger dan 23 jaar. In feite zijn bijna alle LGF-ers jonger dan 23 jaar, maar voor de referentiegroepen (overbelaste studenten, alle studenten) is wel een selectie gemaakt met de leeftijdsgrens. De grens van 23 jaar wordt gehanteerd omdat die geldt bij de bepaling of iemand voortijdig schoolverlater is en valt binnen de kaders van het VSV-beleid.

De 235 studenten in het onderzoek vormen een momentopname van de LGF-populatie van het ROC. Het ging om studenten van alle mbo-niveaus en uit alle leerjaren.

Hoewel in de eerste studie het werkelijk aantal jongeren met een beperking ruim tweemaal hoger werd geschat dan het aantal LGF-geïndiceerden, is om praktische redenen toch gekozen voor alleen de LGF-groep in het vervolgonderzoek. Het betrekken van niet-geïndiceerde studenten in het onderzoek zou complicaties hebben gegeven rondom privacy en het gevaar van stigmatisering hebben opgeroepen.

Toelichting LGF

LGF staat voor leerling-gebonden budget, ook wel 'rugzak' genoemd. De toekenning van dit budget is bedoeld voor jongeren met een handicap of stoornis, die zonder extra voorzieningen geen regulier onderwijs kunnen volgen. Het gaat om studenten met:

- een verstandelijke, zintuiglijke of lichamelijke handicap,
- ernstige psychiatrische problemen,
- ernstige leerproblemen of gedragsproblemen,
- een meervoudige handicap, of
- een langdurige ziekte.

De indicering voor LGF vindt plaats door de Commissie van Indicatie (Cvi). De Cvi is een onafhankelijke commissie die bepaalt of een leerling in aanmerking komt voor een leerling-gebonden budget. Met de indicering (en het budget) kunnen ouders hun kind aanmelden bij een school voor (voortgezet) speciaal onderwijs of 'regulier' (voortgezet) onderwijs. Dat geldt sinds 2006 ook voor het mbo, zij het dat er in het mbo geen speciaal onderwijs variant bestaat, zoals in het primair en voortgezet onderwijs. Het doel van LGF is het terugdringen van het aantal leerlingen dat verwezen wordt naar (voortgezet) speciaal onderwijs en het versterken van de ondersteuningscapaciteit van het regulier onderwijs. Het oogmerk hierbij is zoveel mogelijk leerlingen binnen het regulier onderwijs te laten functioneren. Overigens verdwijnt de LGF in het nieuwe stelsel voor Passend Onderwijs. Het budget blijft wel beschikbaar, maar wordt dan rechtstreeks aan de samenwerkingsverbanden van VO-scholen of aan de mbo-scholen betaald.

---

11 Niet alle delen van het onderzoek zijn voor de gehele onderzoeksgroep uitgevoerd. Zo zijn de werk- en inkomensgegevens alleen verzameld voor de studenten die zijn uitgestroomd en is een deel van de vergelijking met controle-groepen alleen met de studenten uit het eerste schooljaar gedaan.

Onderzoeksaanpak

Met behulp van gegevens van ROC Nijmegen en de gemeente Nijmegen is een reconstructie gemaakt van de schoolloopbanen van de studenten in de onderzoeksgroep. Ook is gekeken naar de werk- en inkomenssituatie van de studenten uit de beide schooljaren die medio 2013 waren uitgestroomd.

Aanvullende informatie met betrekking tot problematiek van jongeren met een beperking is verzameld door middel van dossieronderzoek. In de digitale dossiers is gekeken naar persoonlijke omstandigheden en problemen van de studenten. Het betrof onder meer de volgende variabelen: woonsituatie, gezinssituatie, gediagnosticeerde psychische stoornissen/beperkingen, gedragsproblemen en sociaal-emotionele problemen, persoonlijke problemen, problemen in leer- en studiehouding, problemen in (opleidings)niveau, loopbaanproblemen, betrokken hulpverlening en/of begeleiding, problemen tijdens de stage in voorgaande en huidige onderwijsloopbaan.

Aanvullend op de kwantitatieve analyses en dossieranalyse zijn enkele interviews uitgevoerd met studiebegeleiders binnen het ROC en is een expertmeeting gehouden om de eerste onderzoeksbevindingen te bespreken.

Als referentie zijn gegevens over alle studenten van het ROC gebruikt en gegevens over de groep van zogenaamde overbelasten, studenten met meervoudige problematiek. Deze gegevens zijn afkomstig uit de VSV-monitor die door KBA wordt uitgevoerd in opdracht van de ROC Nijmegen en de gemeente Nijmegen.¹²

1.5 Leeswijzer

De onderzoeksresultaten worden in de twee volgende hoofdstukken weergegeven. In hoofdstuk 2 wordt gekeken naar de doelgroep van LGF-ers. Daarin komen onder meer de voorgaande schoolloopbaan, de aard van de beperking, overige problematieken en de huidige mbo-opleiding aan de orde. Hoofdstuk 2 mondt uit in een typologie van jongeren met een beperking in het mbo.

In hoofdstuk 3 gaat het om de resultaten die de LGF-ers halen tijdens hun studie en om de eventuele problemen die optreden, zoals verzuim en ongediplomeerde uitval. Ook wordt gekeken naar de positie op de arbeidsmarkt en het inkomen van degenen die het mbo hebben verlaten. Hoofdstuk 3 eindigt met een analyse van de studie- en werkresultaten van de verschillende typen van jongeren met een beperking.

Hoofdstuk 4 tenslotte geeft de belangrijkste conclusies van het onderzoek en plaatst de conclusies in de context van recente ontwikkelingen, zoals de invoering van Passend Onderwijs, het actieplan Focus op Vakmanschap en de nieuwe Participatiewet.

---

12 VSV-Monitor Nijmegen - Begeleidingsstructuur ROC Nijmegen, KBA (2012) en VSV-Monitor Nijmegen - Eerder signaleren en passend ondersteunen, KBA (2013)

2 Typering van de doelgroep

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksgroep van mbo-studenten met een LGF-indicering nader beschreven en getypeerd. Daarbij komen respectievelijk persoonskenmerken als geslacht en leeftijd, beperking en problematiek en huidige mbo-opleiding aan de orde. In de slotparagraaf worden de belangrijkste typen en hun kenmerken beschreven.

2.1 Persoonskenmerken en voorgaande school

Van de 235 studenten met een LGF-indicatie is ruim driekwart mannelijk en een kwart vrouwelijk. Daarmee wijkt de verdeling man-vrouw sterk af van het gemiddelde van het ROC, die ongeveer gelijk is: 51 procent mannen en 49 procent vrouwen. Het is een landelijk gegeven dat studenten met een beperking vaker mannen zijn. Bepaalde stoornissen, zoals stoornissen in het autistisch spectrum (ASS) komen aantoonbaar vaker voor bij mannen dan bij vrouwen. In het eerder genoemde onderzoek *Signalen voor passend beroepsonderwijs* (2012) bleek dat juist onder de niet-geïndiceerde studenten met een zogenaamd wajong-risicoprofiel juist relatief veel vrouwelijke studenten voorkomen. Daarbij wordt gewezen op een mogelijk onderschatting van het aantal vrouwelijke studenten met een autisimestoornis:

Het is bekend dat autisme vaker voorkomt bij mannen dan bij vrouwen. Mede daardoor wordt het als stoornis bij vrouwen vaak niet herkend. Autismen bij (normaal begaafde) vrouwen en meisjes komt voor, maar wordt nog weinig gesignaleerd en correct gediagnosticeerd. Uit onderzoek blijkt dat vrouwen die vroeger op school met een niet herkende autisimestoornis te maken hadden bijna altijd (87%) ook problemen op school hadden.¹³ Als mogelijk reden voor het niet herkennen van de stoornis wordt genoemd dat meisjes met autisme vaker sociaal vaardiger zijn dan jongens, omdat zij relatief goed in staat zijn sociaal gedrag te kopiëren. Daardoor wordt hun internaliserende problematiek niet snel met autisme in verband gebracht. Mogelijk wijst de uitkomst van het onderzoek bij ROC Nijmegen op een verborgen problematiek van autisme bij meisjes. Nader onderzoek is nodig om daarover definitief uitsluitsel te krijgen.

Overigens zal hierna blijken dat de ongelijke verdeling tussen mannen en vrouwen niet voor alle typen van jongeren met een beperking hetzelfde is. In paragraaf 2.4 komt dit onderwerp terug.

De gemiddelde leeftijd van de LGF-ers is 18,5 jaar. Dat is iets jonger dan de gemiddelde leeftijd van alle ROC-studenten (tot 23 jaar), namelijk 19,1 jaar. Overbelasten binnen het ROC zijn gemiddeld nog iets jonger dan de LGF-ers.

Met de term overbelasten wordt verwezen naar jongeren in het onderwijs die te maken hebben met meervoudige, complexe en zware problematiek. KBA heeft voor onderzoek en monitoring van deze groep een standaardmethode ontwikkeld die het mogelijk maakt om op basis van dossieronderzoek leerlingen en studenten in te delen in verschillende probleemprofielen en zo te bepalen wie overbelast is. Als criterium geldt dat er sprake moet zijn van meervoudige en

---

¹³ Zie In 't Veld - Simon Thomas en Mol (2010) Normaal tot hoogbegaafde vrouwen met een autismespectrumstoornis: Niet begrepen? Niet herkend! In: Wetenschappelijk Tijdschrift Autisme, 2010.

multiproblematiek: een combinatie van meerdere gedrags- of psychische problemen en/of persoonlijke problemen (thuis, gezondheid, financieel), plus vaak ook problemen in de studie (leerproblemen, studieloopbaanproblemen).¹⁴

Als het gaat om de vooropleiding vormen de LGF-ers zeker geen homogene groep. Ongeveer 40 procent van de LGF-studenten komt uit het speciaal voortgezet onderwijs. Dat is, zoals te verwachten, aanzienlijk meer dan bij de reguliere studenten en overbelaste studenten waarvan een overgroot deel niet op een school voor VSO of praktijkonderwijs heeft gezeten. Tegelijkertijd kan worden vastgesteld dat meer dan de helft van de LGF-ers juist niet van het VSO of praktijkonderwijs komt.

Tabel 2.1 - Voorgaande schoolloopbaan (in procenten)

	School VO			Diploma VO			Niveau diploma*		
	SO/VSO	Pro	Geen VSO/Pro	Ja	Nee	Onbekend	vmbo	havo	vwo
LGF 2011-2012	40	2	58	45	44	11	94	6	-
LGF 2012-2013	43	1	56	48	42	10	91	9	-
ROC Nijmegen	1	2	98	92	8	-	95	5	-
Overbelasten ROC Nijmegen	-	4	96	90	10	-	99	1	-

SO/VSO: Speciaal Onderwijs/Voortgezet Speciaal Onderwijs, Pro: Praktijkonderwijs

* Niveau diploma: Percentage van de leerlingen dat een diploma Voortgezet Onderwijs heeft behaald

Ongeveer de helft van de LGF-studenten heeft, voorafgaand aan het mbo, een VO-diploma gehaald. In de meeste gevallen gaat het om een vmbo-diploma.

2.2 Beperking en problematiek

De aard van de beperking van LGF-studenten kan sterk uiteen lopen. Jongeren met een LGF-indicatie worden bij de indicering ingedeeld in vier clusters:

- Cluster 1: Blinde of slechtziende jongeren (visueel gehandicapte jongeren), mogelijk in combinatie met een andere handicap.
- Cluster 2: Dove jongeren, slechthorende jongeren, jongeren met ernstige spraakmoeilijkheden en jongeren met communicatieve problemen.
- Cluster 3: Jongeren met lichamelijke en/of verstandelijke beperkingen, zeer moeilijk lerende jongeren en langdurig zieke jongeren met een lichamelijke handicap, jongeren met epilepsie en meervoudig gehandicapte jongeren die zeer moeilijk leren, in combinatie met een andere handicap.
- Cluster 4: Jongeren met ernstige gedragsproblemen en/of psychiatrische problemen.

De scholen voor speciaal onderwijs zijn vaak gespecialiseerd in één of meer van de clusters.

Niet alle jongeren ervaren gelijke of evenveel belemmeringen door hun handicap. Zoals we zagen heeft een deel op een school voor speciaal onderwijs gezeten, maar ook een deel op een reguliere VO-school. Om te bepalen of en in welke mate een student problemen ondervindt, is dossieronderzoek verricht volgens een door KBA ontwikkelde methode. Op basis van

¹⁴ Zie onder meer Regiomonitor VSV Utrecht (KBA, 2011), Overbelaste jongeren in de regio Arnhem (2011)

de dossierinformatie wordt aan elke student een 'probleemprofiel' toegekend. Er wordt gewerkt met hiërarchisch geordende profielen, zodat voor elk persoon maar één profiel van toepassing is. De typologie bestaat uit vijf hoofdcategorieën (profielen), namelijk gedragsproblematiek, persoonlijke problematiek, problemen in de studiehouding, problemen met het niveau en loopbaanproblematiek. De zesde categorie bestaat uit overige problematiek. In elk van de hoofdcategorieën vallen diverse soorten problemen. De hiërarchie van profielen werkt zo, dat het eerste profiel (gedragsproblematiek) ook alle andere problematieken kan omvatten, het tweede profiel (persoonlijke problematiek) alle andere behalve gedrag enzovoort. Het laatste profiel (loopbaanproblematiek) sluit dus alle andere problematieken uit.

In het profiel Gedragsproblematiek zijn alle vormen van gedragsproblemen en sociaal-emotionele problemen opgenomen. De meeste geïndiceerde stoornissen, zoals stoornissen in het autismespectrum en veelvoorkomende stoornissen als ADHD en ADD, vallen binnen dit profiel. Studenten met dit profiel kunnen, zoals gezegd, ook nog andere problematieken hebben.

Het profiel Persoonlijke problematiek omvat problemen in de thuis- of gezinssituatie, gezondheidsproblemen, inclusief fysieke beperkingen, verslavingsproblemen en financiële problemen. De genoemde twee profielen hebben betrekking op de persoon zelf en op zijn of haar privésituatie. De andere drie profielen gaan over de studie. Problemen met de studiehouding/vaardigheden omvat problemen rondom motivatie, leerhouding en verzuim. Het profiel Problemen met het studieniveau verwijst expliciet naar problemen door leerachterstanden, een te hoog studieniveau en problemen met de Nederlandse taal. Het laatste profiel van de Loopbaanproblematiek heeft betrekking op studiekeuzeproblemen en studiewisselingen, inclusief afstroom.

De namen van de profielen zijn zo gekozen dat ze de hoofdmoot van de problemen binnen het profiel omvatten. Dat pakt niet altijd gelukkig uit, omdat bijvoorbeeld onder de noemer gedragsproblematiek ook een flink deel geestelijke gezondheidsproblematiek opgenomen is. De aanduiding gedragsproblematiek is dan ook geen classificatie van problemen, maar louter een verzamelbegrip.

Het volgende overzicht toont de profielindeling voor de gehele groep van LGF-studenten.

Tabel 2.2 - Probleemprofiel LGF-studenten (in procenten)

	2011-2012	2012-2013
Gedragsproblematiek	48	59
Persoonlijke problematiek	17	17
Problematiek in studiehouding	7	6
Problematiek in niveau	-	-
Loopbaanproblematiek	2	2
Geen melding van problemen in dossier	26	17

Een groot deel van LGF-studenten heeft het profiel Gedragsproblematiek. Daarbij gaat het vaak om studenten die ook allerlei problemen hebben op andere gebieden, met name persoonlijke problemen. Er zijn in het algemeen nauwelijks verschillen te constateren tussen studenten uit beide schooljaren. De stijging van het percentage leerlingen met een gedragsproblematiek in

het schooljaar 2012-2013 heeft waarschijnlijk te maken met een betere registratie en niet met een werkelijke toename van de problematiek.

Bij een groot aantal studenten bleken geen aanvullende gegevens over problematiek en achtergronden in het digitale dossiers beschikbaar. In bepaalde gevallen kan dat betekenen dat er - naast de beperking - geen sprake is van problematiek. In het algemeen gaat het echter om onvolledige registratie.

Interessant is nu om te zien hoe de clusterindeling en het probleemprofiel zich tot elkaar verhouden. Het blijkt dat met name bij de studenten met cluster 4 zich een opvallende tweedeling voordoet: een deel heeft te maken met het zwaarste probleemprofiel (gedragsproblematiek) en een deel met een ander profiel, veelal persoonlijke problematiek. Niet alleen verschillen de twee groepen wat betreft profiel, ook binnen de profielen is er een verschil. Zo heeft de groep cluster 4 met profiel gedragsproblematiek te maken met meervoudige, zware problemen. Zij behoren in die zin (ook) tot de categorie 'overbelasten' (zie vorige paragraaf). De problemen van de andere zijn minder vaak meervoudig en complex.

Het volgende overzicht toont de profielen per cluster, waarbij voor cluster 4 een tweedeling is gemaakt in met en zonder het profiel gedragsproblematiek.

Tabel 2.3 - Probleemprofiel per cluster (in procenten)

	Gedrags- problematiek	Persoonlijke problematiek	Problematiek in studiehouding	Loopbaan- problematiek	Geen melding
Cluster 1	22	56	0	0	22
Cluster 2	86	5	0	0	9
Cluster 3	42	39	3	0	16
Cluster 4 profiel GP	100	0	0	0	0
Cluster 4 ander profiel	0	49	42	9	0

Het valt op dat de clusters sterk verschillen wat betreft het probleemprofiel. Studenten in cluster 2 (slechthorenden, communicatieve beperking) scoren hoog op het profiel gedragsproblematiek, terwijl bij cluster 1 dat profiel juist weinig voor komt. Op grond van de geconstateerde verschillen en de verwachte invloed die de probleemprofielen zullen hebben op de schoolloopbaan wordt een typologie geconstrueerd bestaande uit vijf typen:

Type	Aanduiding	Cluster	Aantal
Type cluster 1	Type 1	Blind, slechtziend	11
Type cluster 2	Type 2	Doof, slechthorend, spraak/communicatiemoelijkheden	23
Type cluster 3	Type 3	Lichamelijk en/of verstandelijke beperkingen, zeer moeilijk lerend, langdurig ziek, meervoudige handicaps	31
Type cluster 4 met profiel gedragsproblematiek	Type 4 zwaar	Ernstige gedragsproblemen, psychiatrische problemen, meervoudige/multi problematiek	86
Type cluster 4 zonder profiel gedragsproblematiek	Type 4 licht	Geïndiceerd voor gedrags- en/of psychiatrische problemen, maar blijkens dossier zonder manifeste gedragsproblematiek	33
Restgroep	Type 4 geen	Geïndiceerd voor gedrags- en/of psychiatrische problemen (cluster 4), maar geen aanvullende dossierinformatie	43

Niet alle LGF-studenten zijn in te delen in deze vijf typen. Er is een groep van studenten bij wie in het dossier geen problemen vermeld worden. Het gaat om 43 studenten, allemaal met een

LGF-indicatie voor cluster 4. Gezien de criteria voor cluster 4 moet er sprake zijn van onvolledige dossiervorming en registratieproblemen. Door de ontbrekende informatie is het echter niet mogelijk deze studenten in te delen in één van beide typen voor cluster 4. In het vervolg van de rapportage komen deze studenten wel terug, wanneer gekeken wordt naar studie en werk. Deze restgroep wordt dan aangeduid als 'type cluster 4 geen'. Het begrip type wordt gemakshalve gebruikt, maar verwijst gezien de ontbrekende informatie dus niet naar een inhoudelijk bepaalde typologie, zoals bij de andere vijf typen.

Overigens roept ook het type cluster 4 geen (gedragsproblematiek) vragen op: in het dossier van deze studenten op school wordt geen melding van gedragsproblematiek gemaakt, terwijl er toch sprake is van een cluster 4 indicering. Kennelijk is de bandbreedte van de indicering zodanig dat zowel studenten met veel als met weinig problematiek binnen de indicatie vallen.

In de volgende paragraaf wordt een overzicht geschetst van de opleidingen die de LGF-studenten volgen in het mbo. Daarna gaan we uitvoeriger in op de aard en inhoud van de vijf typen.

2.3 Type en opleiding

De studenten met LGF volgen relatief vaker een opleiding op niveau 1 en 2 in het mbo, dan de gemiddelde student. Ongeveer de helft doet een opleiding mbo 1-2, tegenover ruim een kwart van alle studenten.

Tabel 2.4 - Opleidingskenmerken (in procenten)

	Niveau				Sector				Leerweg	
	1	2	3	4	E	ZW	T	C	BOL	BBL
LGF 2011-2012	6	46	24	24	48	19	31	2	87	13
LGF 2012-2013	3	40	24	33	43	19	38	-	89	11
ROC Nijmegen	3	23	35	39	37	39	22	2	86	14

Toelichting: sectoren E = economie, ZW = zorg & welzijn, T = techniek, C = combinatie. De sectoraanduiding C betreft vrijwel uitsluitend studenten van de AKA-opleiding. De ICT-opleidingen worden tot de sector economie gerekend, hoewel bij ROC Nijmegen ondergebracht bij techniek. BOL = beroepsopleidende leerweg, BBL = beroepsbegeleidende leerweg.

Het lage percentage studenten dat een opleiding in de sector zorg & welzijn volgt, hangt mede samen met het feit dat het merendeel van de LGF-ers mannen zijn. Opleidingen in de sector Z&W worden veel vaker door vrouwen gekozen. Een andere factor kan de onderschatting van bepaalde stoornissen bij vrouwelijke studenten zijn (zie paragraaf 2.1).

Mogelijk speelt ook de aard van de opleidingen in combinatie met de beperking een rol. Veel van de LGF-ers volgen een opleiding in de sector economie. Dat komt omdat veel LGF-ers een ICT-opleiding volgen.

Hieronder volgt nogmaals de informatie over de mbo-opleiding, maar nu uitgesplitst naar de typen. De onderste regel toont de cijfers voor het ROC als geheel (jonger dan 23 jaar).

Tabel 2.5 - Opleidingskenmerken per type (in procenten)

	mbo1	mbo2	mbo3	mbo4	Econ	Z&W	Tech	Comb	BOL	BBL
Type 1	0	18	27	55	64	9	27	0	100	0
Type 2	17	30	39	13	52	13	30	4	87	13
Type 3	3	29	36	32	68	19	13	0	100	0
Type 4 zwaar	5	55	11	30	42	11	47	1	85	15
Type 4 licht	0	46	30	24	42	27	30	0	82	18
Type 4 geen	12	42	23	19	26	44	16	9	81	19
ROC	3	23	35	39	37	39	22	2	86	14

Type 1

Hoog percentage opleiding op mbo-niveau 3 en 4, namelijk 82 procent. Weinig niveau 2 en geen niveau 1. Het merendeel (64%) volgt een opleiding in de sector economie, maar daarin is er wel sprake van spreiding over verschillende richtingen, zoals handel, ICT, financieel en juridisch. Geen studenten van dit type volgt een BBL-opleiding.

Type 2

Opvallend weinig deelnemers op mbo-niveau 4 en een relatief hoge deelname op niveau 1. Van de vier studenten op niveau 1 volgt er één de AKA-opleiding en de andere drie een beroepsgerichte assistentopleiding. De helft volgt een opleiding in de sector economie, met spreiding over verschillende richtingen. Een derde doet een opleiding in de sector techniek. De BBL-deelname ligt bij het gemiddelde voor het ROC als geheel.

Type 3

De spreiding over de opleidingsniveaus wijkt niet sterk af van het ROC-gemiddelde, met iets meer niveau 2-3 en wat minder niveau 4 voor studenten van type 3. Opvallend is wel het hoge percentage van deelname in de sector economie. Tweederde van de studenten in dit type volgt een opleiding in de sector economie, waarbij er sprake is van een concentratie bij een beperkt aantal richtingen, namelijk ICT, financieel en juridisch. Geen van de studenten volgt een BBL-opleiding.

Type 4 zwaar

Meer dan de helft van studenten van dit type volgt een opleiding op niveau 2, maar ook 30 procent op mbo-niveau 4. Hoewel ook deze studenten relatief vaak een opleiding doen in de sector economie valt vooral het hoge aantal studenten in de sector techniek op. Van alle studenten in dit type volgt de bijna helft ofwel een ICT-opleiding (26%) ofwel een opleiding Mobiliteit & Logistiek (22%). De BBL-deelname ligt iets boven het ROC-gemiddelde.

Type 4 licht

Ook hier relatief veel mbo 2, maar in vergelijking met het type 4 zwaar kiezen geen studenten voor mbo-1 en beduidend meer voor mbo 3-4. Er wordt, in vergelijking met de andere typen, vaker gekozen voor een opleiding bij Z&W (27%). In het algemeen is er bij dit type sprake van een brede spreiding over verschillende opleidingen. Het aantal BBL-studenten ligt met 18 procent relatief hoog.

Type 4 geen

De LGF-studenten, die niet zijn in te delen in de typen 4 zwaar of licht, volgen opvallend vaak een opleiding in de sector Z&W. Dat is echter een gevolg van het ontbreken van dossierinformatie bij enkele specifieke opleidingen, zoals Sport, Defensie en Veiligheid (SDV) en Helpende. Daarmee is de oververtegenwoordiging van Z&W-opleidingen grotendeels verklaard. Verder valt de hoge deelname aan niveau 1 en het hoge percentage BBL-ers (19%) op.

2.4 Vijf typen LGF-studenten

In deze paragraaf worden nogmaals de belangrijkste kenmerken van de typen op een rij gezet. Het beeld is dat van vijf onderscheiden groepen (typen) van LGF-ers in het mbo. De typen onderscheiden zich op de eerste plaats door de combinatie van een beperking en een specifieke problematiek. Kenmerken van de voorgaande schoolloopbaan (type school, diploma) en de kenmerken van de huidige mbo-opleiding vullen de typen aan.

Onderstaande tabel vat de belangrijkste kenmerken per type samen. Nieuw is het percentage overbelasten per type (OB). Het gaat, zoals eerder uitgelegd, om studenten met meervoudige, complexe en zware problematiek. Het percentage overbelasten is, net als het percentage met het profiel Gedragsproblematiek, een indicatie voor de omvang van de problematiek bij een bepaald type LGF-studenten.

In het onderzoek vormt de typologie de onafhankelijke variabele en het verloop van de mbo-opleiding en de positie op de arbeidsmarkt de afhankelijke variabelen. Er wordt, met andere woorden, gekeken of er verschillen zijn tussen de typen in studieverloop en arbeidsmarktpositie. Hieronder worden de typen beschreven op hun belangrijkste kenmerken.

Tabel 2.6 - Kenmerken per type (in procenten)

	Cluster	Profiel gedrag	OB	VSO/Pro	Dipl VO	% man	Leeftijd	Aantal
Type 1	1	22	44	18	64	82	19,2	11
Type 2	2	86	91	26	65	74	18,2	23
Type 3	3	42	77	52	32	52	18,1	31
Type 4 zwaar	4	86	95	49	48	87	17,7	86
Type 4 licht	4	0	36	36	46	70	18,0	33
Type 4 geen	4	-	-	49	48	81	17,9	43
ROC	-	-	-	-	-	51	19,1	-

Toelichting: Profiel gedrag = percentage met profiel gedragsproblematiek, OB = percentage overbelasten, VSO/Pro = percentage dat op VSO of praktijkonderwijs heeft gezeten, Dipl VO = percentage dat een VO-diploma heeft gehaald, % man = percentage mannelijke studenten, Leeftijd = gemiddelde leeftijd, Aantal = aantal studenten uit onderzoeksgroep per type.

N.B. Percentages zijn deels gebaseerd op kleine aantallen.

Type 1

Op ROC Nijmegen komen LGF-studenten van type 1 het minst vaak voor. Studenten van dit type hebben relatief weinig problematiek naast hun beperking. Vaak is er alleen sprake van blindheid of slechtziendheid (78%). Er is weinig stapeling van problemen en stoornissen komen bijna niet voor.

Tijdens de voorgaande schoolloopbaan waren studenten van type 1 relatief succesvol. Slechts een klein deel zat op het speciaal onderwijs en de meeste leerlingen op het reguliere VO behaalden een diploma. De groep bestaat voornamelijk uit mannelijke studenten en is naar verhouding wat ouder dan de andere LGF-studenten.

Type 2

Dit type bestaat uit studenten met een auditieve of communicatieve beperking. Anders dan bij de blinde of slechtziende studenten is er hier wel sprake van zeer veel bijkomende problematiek. Bijna alle studenten in dit type zijn overbelast en hebben het profiel gedragsproblematiek. Het gaat daarbij meestal om gedragsproblemen in combinatie met andere problemen. Meestal gaat het bij gedragsproblemen specifiek om internaliserende problemen, zoals communicatieproblemen, problemen in sociale contacten en faalangst. Ongeveer een kwart heeft ook een stoornis in het autismespectrum. Bijna driekwart heeft naast de gedragsproblemen en de lichamelijke beperking ook problemen in de leerhouding. Het niet of slecht kunnen horen en spreken leidt tot grote belemmeringen in de communicatie met anderen.

Opgemerkt kan worden dat relatief weinig studenten op het voortgezet speciaal onderwijs hebben gezeten en dat bijna twee derde bij instroom in het mbo over een VO-diploma beschikte.

Type 3

De cluster 3 indicatie omvat veel verschillende soorten van beperkingen en combinaties daarvan. Het profiel gedragsproblematiek komt bij iets minder dan de helft voor. Daarbij gaat het om internaliserende problemen, zoals faalangst, problemen in sociale contacten, weinig assertief en communicatieproblemen. De persoonlijke problematiek heeft meestal betrekking op de lichamelijke situatie van de deelnemer, maar een kwart van de studenten heeft (ook) problemen in de thuissituatie, zoals overleden ouder of ziekte/handicap van een gezinslid. Bij ruim een kwart is sprake van een geïndiceerde stoornis of psychiatrische problematiek (ADHD, Borderline). Autismestoornissen komen in deze groep niet voor. Uit landelijke cijfers blijkt dat autisme wel vaak voorkomt bij cluster 3 indicaties. Mogelijk zijn de stoornissen wel aanwezig maar niet gesignaleerd. Vaak wordt het autisme overschaduwed door de fysieke beperking of is er sprake van onderschatting van autisme bij meisjes. Bijna de helft van deze studenten is vrouw.

Tweederde van de studenten in dit type heeft ook problemen met leervaardigheden: concentratie, plannen, verzuim, tempo. De helft van de studenten heeft op het VSO (of praktijkonderwijs) gezeten en slechts een derde beschikt over een VO-diploma.

Type 4 zwaar

Van alle vijf de typen is dit het grootste en het type met de zwaarste problematiek. Vrijwel alle studenten van dit type hebben te maken met meervoudige, complexe en zware problematiek. De gedragsproblemen van de deelnemers zijn heel divers. De studenten zijn in te delen in drie subgroepen: studenten met internaliserende problemen (55%), met externaliserende problemen (24%) en met zowel internaliserende als externaliserende problemen (21%). De meest voorkomende internaliserende gedragsproblemen zijn problemen met sociale contacten, communicatieproblemen, faalangst en stress. Bij externaliserende gedragsproblemen komen meer druk gedrag, agressiviteit en het niet nakomen van afspraken en regels naar voren.

Naast deze gedragsproblemen hebben bijna alle studenten ook problemen in de leerhouding, in de thuissituatie en in mindere mate ook op lichamelijk gebied. Driekwart heeft een stoornis, meestal ASS, maar ook ADHD en ODD komen veel voor.

De helft van de studenten in dit type is afkomstig van het VSO/Pro. Het zijn vooral mannelijke studenten van relatief jonge leeftijd: gemiddelde leeftijd onder de 18 jaar.

Type 4 licht

Het type 4 licht is de tegenhanger van het vorige type. Per definitie is er geen sprake van het profiel gedragsproblematiek. Overbelasting komt bij 'slechts' een derde van de studenten voor. Kenmerkend voor dit type zijn vooral de persoonlijke problemen en problemen in de studiehouding. De groep is dan ook in te delen in twee ongeveer even grote subgroepen: de ene helft bestaat uit studenten met persoonlijke problemen en de andere helft uit studenten die alleen problemen hebben op studiegebied (leerhouding/leervaardigheden, niveau, loopbaan).

De studenten met persoonlijke problemen hebben bijna allemaal problemen in de thuissituatie (specifieke problemen). Problemen op lichamelijk vlak, verslavingen of financiële problemen komen nauwelijks voor. Een fors deel van de deelnemers heeft naast deze persoonlijke problemen ook problemen in de leerhouding of met leervaardigheden (verzuim, moeite met plannen en structuur en concentratieproblemen). De studenten met alleen studieproblematiek hebben bijna altijd een leervaardigheidsprobleem.

Hoewel alle studenten in dit type een cluster 4 indicatie hebben, wordt in het schooldossier maar bij de helft expliciet melding gemaakt van een stoornis (meestal ASS, maar ook wel ADD of ADHD).

Een derde van dit type studenten zat op het VSO of praktijkonderwijs. Opvallend is dat minder dan de helft een VO-diploma heeft behaald.

Type 4 geen

Voor deze groep studenten is geen dossierinformatie beschikbaar, zodat een nadere typering niet mogelijk is.

Typologie

In dit hoofdstuk zijn de LGF-studenten onderscheiden in vijf verschillende typen. Het blijkt dat zij naast hun beperking in meer of mindere mate problemen hebben op uiteenlopende gebieden. Vanzelfsprekend betekent elke typologie een vereenvoudiging van de werkelijkheid. Ook binnen de typen zullen de jongeren te maken hebben met verschillende problemen. Dat is niet alleen een kwestie van de persoon zelf, maar ook van de omgeving en de mate waarin die ondersteunend is. Het ligt voor de hand om de beperking altijd als startpunt van de daarnaast optredende problematiek te beschouwen. Ten dele is dat ook het geval. Zo leiden de communicatieproblemen van jongeren in type 2 tot introversie en faalangst. De problemen kunnen echter ook op zichzelf staan. Studenten van het *type 4 zwaar* hebben vaak te maken met problemen in de thuissituatie, die naar het lijkt niet het gevolg zijn van de beperking, maar ertoe bijdragen dat de beperking tot moeilijkheden leidt.

Eén van de opvallende uitkomsten van de analyses is de scherpe tweedeling binnen de groep LGF-ers met een indicatie voor cluster 4. Enerzijds gaat het om jongeren met de zwaarste problematiek en anderzijds om de groep met de minste (en minst zware) problemen. Opmerkelijk is ook de vrij omvangrijke groep die ondanks een LGF-cluster 4 indicatie, blijkens de dossiers, nauwelijks met gedrags- en psychische problematiek te maken heeft in het mbo.

In het volgende hoofdstuk komen het studiesucces in het mbo en de positie op de arbeidsmarkt aan de orde. Op voorhand is de verwachting dat studenten met zware en complexe problematiek het moeilijker hebben in het mbo, dan studenten met relatief minder problemen. De vraag is echter of dat in de praktijk ook zo uitpakt.

3 Studieresultaat en arbeidsmarktpositie

3.1 Indicatoren voor succes

Om een afgewogen en definitief oordeel te kunnen geven over het succes van de onderzochte groep studenten in het mbo en later op de arbeidsmarkt zou het nodig zijn om hun loopbaan enkele jaren te blijven volgen. Pas dan zou blijken hoeveel van hen uiteindelijk een startkwalificatie behalen en hoeveel een baan weten te vinden en behouden. Het uitgevoerde onderzoek is eerder een momentopname, of beter gezegd een set van enkele momentopnamen. De uitkomsten vormen een eerste diepgaande verkenning van de studieloopbaan van LGF-ers in het mbo. Langduriger onderzoek bij een grotere groep LGF-ers kan het beeld scherper en betrouwbaarder maken.

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een set van indicatoren voor studiesucces en voor de arbeidsmarktpositie. Voor studiesucces zijn dat verzuim, uitval, voortijdig schoolverlaten en startkwalificatie.

- Verzuim: als er sprake is van verzuim heeft de student in één schooljaar tenminste één keer de norm van wettelijk verzuim overtreden (16 uur in vier weken) en is er een officiële melding gedaan door de school bij het Verzuimloket.
- Uitval: uitval houdt in dat de student het ROC voortijdig heeft verlaten, dat wil zeggen zonder een diploma van mbo 2-4 te hebben behaald.¹⁵
- VSV: uitval is, volgens de geldende criteria, nog geen voortijdig schoolverlaten. Pas als de uitvaller bij aanvang van het volgende schooljaar nog steeds geen opleiding volgt is hij VSV-er.

Deze drie aspecten worden gebruikt als indicatoren voor problemen in de schoolloopbaan en dus voor een minder succesvolle schoolloopbaan. Uit ander onderzoek is bekend dat verzuim lang niet altijd leidt tot uitval en dat uitval niet automatisch voortijdig schoolverlaten betekent. Het is dus goed mogelijk om slecht te scoren op verzuim, maar tot goed op uitval. Deze drie indicatoren zijn voor de LGF-ers van schooljaar 2011-2012 gemeten. Het zijn dus momentopnamen en, aangezien de jaargroep bovendien bestaat uit oude- en jongejaars studenten, geen eindscores op het gebied van studiesucces.

De vierde indicator voor het studiesucces is de startkwalificatie.

- Startkwalificatie: het behalen van de startkwalificatie houdt in dat de student het minimaal vereiste niveau van het onderwijs heeft bereikt. Het betekent dat de student minimaal een diploma op mbo-niveau 2 heeft behaald. Een afgebroken niveau 3 of 4 opleiding is geen startkwalificatie, ook niet als het moment van afhaken vlak voor de afronding ligt.

Het wel of niet behalen van de startkwalificatie is eveneens een momentopname van alleen de LGF-ers die gestopt zijn met de opleiding. Omdat het meetmoment voor VSV en startkwalificatie niet gelijk is, vormen de beide getallen geen totaalbeeld. Elke indicator staat op zichzelf.

Van de 235 studenten in het onderzoek waren er op het moment van meting (medio 2013) 107 uitgestroomd. Zij hadden het onderwijs verlaten en stonden dus niet meer ingeschreven voor enige vorm van onderwijs. Van deze 107 studenten is de situatie wat betreft werk en inkomen in

---

¹⁵ Ook studenten die wel een diploma mbo-niveau 1 hebben gehaald, worden tot de uitvallers gerekend.

kaart gebracht.¹⁶ Ook hier zijn weer indicatoren voor succes (of het ontbreken daarvan) gehanteerd. De indicatoren zijn het hebben van betaald werk en het hebben van een inkomen boven bijstandsniveau. Beide criteria zijn minder eenduidig dan de eerder genoemde indicatoren voor studiesucces. Bij betaald werk is bijvoorbeeld de vraag hoeveel uren gewerkt wordt en hoe die omvang zich verhoudt tot de belastbaarheid. Het is goed denkbaar dat een jonggehandicapte met een werkweek van 12 uur aan het optimum van zijn belastbaarheid zit. Anderzijds kan een het hebben van een kleine baan ook ongewenst zijn. In het onderzoek wordt op de eerste plaats het hebben van werk als criterium gehanteerd, ongeacht de omvang van het werk. Voor het inkomen is het bijstandsniveau (voor 18-21 jaar) als grens aangehouden.

- Werk: betaald werk op basis van een arbeidsovereenkomst (of via een uitzendbureau). Hierbij zijn ook de gevallen gerekend waarin er sprake is van werk in combinatie met andere inkomensbronnen. De combinatie werk en Wajong-uitkering komt voor en in enkele gevallen ook de combinatie werk en andere vormen van inkomen (nabestaandenpensioenen, bijstand).
- Wajong: Wajong-uitkering (zonder werk), in enkele gevallen in combinatie met andere inkomsten (pensioenen, stagevergoeding).
- Geen inkomen: geen vorm van officieel inkomen (uit werk, uitkering, vergoeding, verzekering/nabestaandenpensioenen enz.).

Enkele van de uitgestroomde studenten hebben een andere vorm van inkomen, dan een uit werk of Wajong. Het betreft vijf gevallen: tweemaal bijstand (WWB), tweemaal nabestaandenpensioenen en eenmaal stagevergoeding. In de presentatie van gegevens hierna laten we deze categorie buiten beschouwing.

- Inkomen uit werk: Het aantal uren dat een persoon werkt per week is niet bekend in het onderzoek. In de plaats daarvan wordt het inkomen uit alleen het werk als indicator gebruikt voor de omvang van het werk. Als ijkpunt wordt het bijstandsniveau voor een alleenstaande 18-21 jarige gehanteerd.
- Totaal inkomen: Los van de bron van inkomsten is de hoogte van het totale inkomen een indicator voor de mate waarin de personen kunnen voorzien in hun levensonderhoud en dus voor de mate waarin eventueel nog aanvullend inkomen uit werk noodzakelijk is. Ook hier wordt als ijkpunt het bijstandsniveau aangehouden.

3.2 Studiesucces

In tabel 3.1 wordt een overzicht gegeven van de scores per type op de indicatoren voor studiesucces. Ter vergelijking zijn ook de cijfers voor alle studenten van het ROC jonger dan 23 jaar opgenomen.

---

¹⁶ De gegevens zijn door de gemeente Nijmegen in het kader van de RMC-taak opgevraagd bij Het Inlichtingenbureau.

Tabel 3.1 - Indicatoren voor studiesucces per type (percentages, alleen groep LGF 2011-2012)

	verzuim	uitval	VSV	Startkwalificatie
Type 1	0	20	0	40
Type 2	6	24	12	58
Type 3	11	26	16	50
Type 4 zwaar	35	41	22	33
Type 4 licht	24	8	12	63
Type 4 geen	nb	36	13	45
Overbelasten ROC	61	29	25	nb
ROC	15	17	9	63

Toelichting: voor type 4 geen zijn verzuimgegevens niet bekend.

Voor de controlegroep van overbelasten is geen percentage startkwalificatie bekend.

Type 1

Bij type 1 (blind/slechtziend) zijn de cijfers gedurende de opleiding (verzuim, uitval, VSV) positief, maar het percentage dat na uitstroom een SK heeft ligt juist laag (40%). Bedacht moet worden dat het bij met name bij type 1 maar om weinig studenten gaat, zodat de percentages minder betrouwbaar zijn. Desalniettemin is het lage percentage met startkwalificatie opvallend. Gezien de relatief lichte problematiek en de goed verlopende eerdere en mbo-schoolloopbaan zou juist een hoog percentage met startkwalificatie verwacht worden. In paragraaf 3.4 komen we hierop terug, als ook de gegevens over werk en inkomen bekend zijn.

Type 2

Bij type 2 is het verzuim laag, maar liggen uitval en VSV iets boven het ROC-gemiddelde. Opvallend is hier juist het relatief hoge percentage dat een startkwalificatie heeft. Met 58 procent doen de studenten van type 2 het bijna even goed als het ROC-gemiddelde.

Type 3

Studenten van type 3 doen het over de hele linie minder goed dan de gemiddelde ROC-student: het verzuim ligt weliswaar lager, maar er is meer uitval en meer voortijdig schoolverlaten. Met vijftig procent ligt ook het aantal behaalde startkwalificatie onder het gemiddelde. In vergelijking met de andere typen steken de studieresultaten van type 3 echter niet slecht af.

Type 4 zwaar

Alle cijfers voor type 4 geven een negatief beeld: verzuim, uitval en VSV liggen zeer hoog en slechts 33 procent heeft een startkwalificatie gehaald op het meetmoment. Niet alleen steken de cijfers negatief af in vergelijking met de nadere LGF-typen en het ROC-gemiddelde, de resultaten onderstrepen dat het gaat om jongeren die het erg moeilijk hebben.

Type 4 licht

Studenten van type 4 halen het vaakst van de LGF-ers een startkwalificatie. Het percentage ligt even hoog als het ROC-gemiddelde. Weliswaar ligt het verzuim relatief hoog, het leidt niet tot veel uitval en maar beperkt tot voortijdig schoolverlaten.

Type 4 geen

De overige cluster 4 studenten vallen vooral op door het lage percentage dat een startkwalificatie haalt. Ook de uitval springt er negatief uit.

Het algemene beeld is dat studenten met een LGF-indicatie het minder goed doen dan 'reguliere' studenten. Uit nadere analyses¹⁷ blijkt dat LGF-studenten een grotere kans hebben op voortijdig schoolverlaten, maar dat de kans op VSV voor overbelasten tweemaal groter is dan voor LGF-ers. Dat is te verklaren uit de diversiteit binnen de LGF-groep. De groep overbelaste studenten van het ROC heeft veel hogere verzuimcijfers, maar verder lijkt de groep sterk op het type 4 zwaar, niet alleen qua probleemprofiel, maar ook wat betreft studieresultaat. Het gemiddelde voor de LGF-groep als geheel wordt mede bepaald door de uitersten van type 4 zwaar en type 4 licht.

3.3 Ondersteuning tijdens de opleiding

Het resultaat tijdens de studie hangt niet alleen af van de kenmerken van de student, maar ook van de manier waarop de school daarmee omgaat en de ondersteuning die geboden wordt als er problemen optreden. In het onderzoek is geen uitgebreid onderzoek gedaan naar de ondersteuning voor studenten met een beperking. Wel kan op basis van een aantal interviews met betrokken begeleiders een algemeen beeld worden geschetst van de belangrijkste aspecten.

Organisatie van de ondersteuning

In principe is er een duidelijke rol- en taakverdeling in de begeleiding en ondersteuning van de student met LGF. De primaire begeleidingstaak ligt - net als bij alle studenten - bij de studieloopbaanbegeleider (SLB-er). Wanneer er problemen optreden kan de SLB-er een beroep doen op een ambulante begeleider (bijvoorbeeld bij gedragsproblemen) en/of Studie & Handicap (bijvoorbeeld bij studievaardigheidproblemen). Als er sprake is van verzuim of dreigende uitval, dan wordt de Trajectbegeleider ingeschakeld. De verschillende begeleiders overleggen regelmatig met elkaar.

Het functioneren van deze rolverdeling in de begeleiding is sterk afhankelijk van de betrokken personen. Binnen bepaalde opleidingsteams verloopt het heel goed, terwijl het elders eerder moeizaam gaat. De SLB-er heeft daarin een sleutelrol: hoe beter de SLB-er op de hoogte is en zijn team betreft en informeert, hoe beter de ondersteuning werkt. Het betrekken van de docenten in het opleidingsteam is niet eenvoudig. Veel docenten zijn slecht geïnformeerd over wat beperkingen betekenen voor het onderwijs en de begeleiding. Ook is er nog sprake van een zekere terughoudendheid en gebrek aan acceptatie.

Signalering

Eerder is al benoemd dat veel studenten met een beperking geen LGF-indicatie hebben (zie paragraaf 2.1). Pas wanneer zij tijdens de opleiding in problemen raken wordt duidelijk dat er sprake is van een beperking. Om tot eerdere en betere signalering te komen is er door ROC Nijmegen geïnvesteerd in een andere intake van nieuwe studenten. Jongeren die zich aanmelden en waarbij er indicaties zijn voor mogelijke belemmeringen krijgen een verlengde intake. Studie & Handicap is altijd bij die verlengde intake betrokken. Op die manier wil men tot een beter advies over de studie en over de benodigde begeleiding komen. Niet zelden leidt dat tot het alsnog aanvragen van een LGF voor de student.

---

17 Zie Onderwijsloopbanen van jongeren met een beperking in het mbo, Özdemir (2013)

De intake en verlengde intake zijn nog verder in ontwikkeling. Nu gaat het vooral om de kwaliteit van de intake nog verder te verbeteren.

Signalering speelt ook tijdens het verdere verloop van de opleiding een rol. Het tijdig en goed inschatten van de aard van problemen bij een student is van groot belang. Ook op dit punt zijn de verschillen tussen en binnen opleidingsteams nog groot. Bij een deel van de begeleiders en docenten speelt ook de gedachte van de 'schone lei' nog een rol: de jongere moet de kans hebben om met een schone lei, dus zonder allerlei informatie uit het voorgaande onderwijs, aan het mbo te beginnen.

Ondersteuning

Het algemene beeld is, dat er binnen het ROC veel mogelijk is in de ondersteuning van jongeren met een beperking. Binnen de grenzen van het onderwijs- en examenreglement wordt gezocht naar oplossingen om de student zo goed mogelijk te kunnen helpen. De voorbeelden zijn legio: aparte werkplek, aangepast rooster, extra ict-ondersteuning, later beginnen. Vaak lopen de studenten aan tegen problemen met studievaardigheden of is het functioneren in de groep een probleem. In die gevallen wordt met veel extra begeleiding geprobeerd een passende oplossing te vinden.

De keerzijde van de intensieve ondersteuning doet zich ook gelden: de extra begeleiding is er vaak op gericht om de student 'er doorheen te slepen'. Dat heeft een positieve kant, omdat zo uitval voorkomen kan worden. Maar de negatieve kant is dat de extra ondersteuning kan leiden tot 'pamperen', het te zeer afschermen van de student waardoor hij onvoldoende weerstandsvermogen en zelfredzaamheid ontwikkelt.

Beroepspraktijkvorming (BPV)

Voor veel studenten met een beperking is de BPV of stage een breekpunt in de opleiding. Terwijl in de relatief beschermende omgeving van de school de student het nog redt, loopt hij vast in de stage. Het zijn niet zo zeer de beroepsvaardigheden die maken dat er problemen ontstaan, maar juist de werknemersvaardigheden: sociale vaardigheden, communicatie, het kunnen werken onder een baas of in een team. De student is wat betreft vakkennis en -vaardigheden niet ongeschikt voor het beroep, maar kan zich niet of onvoldoende handhaven op de werkplek. Aanpassingen en oplossingen die binnen de school nog wel geboden konden worden, blijken niet te realiseren in het stagebedrijf. Daarbij speelt ook mee in hoeverre de begeleider van het stagebedrijf bekend is met de problematiek van de student en open staat om daar op een goede manier mee om te gaan.

Tijdens en rondom de stage kan de student extra ondersteuning krijgen. Vaak helpt dat om de stage toch tot een goed einde te brengen, maar ook hier is de keerzijde dat de student er wel 'doorheen' geholpen wordt, maar dat hij daardoor niet de competenties ontwikkelt die nodig zijn om het later op de arbeidsmarkt ook te redden.¹⁸

Het beeld van de ondersteuning tijdens de opleiding is tweeledig. Enerzijds is er een structuur en capaciteit voor ondersteuning, die vaak succesvol is in signalering en begeleiding. Anderzijds kan de ondersteuning nog beter en breder in de organisatie verankerd worden. Meer fundamenteel is de vraag naar de aard van de ondersteuning. Met name rondom de stage doet zich het risico voor dat de student met beperking wel voor de korte termijn geholpen wordt (het halen van de stage), maar dat op langere termijn de stage zijn doel voorbij schiet en geen adequate voorbereiding is op betaald werk.

---

¹⁸ Zie ook Signalen voor Passend Beroepsonderwijs,

3.4 Werk en inkomen

In tabel 3.2 wordt een overzicht gegeven van de scores per type op de indicatoren voor werk en inkomen..

Tabel 3.2 - Indicatoren voor werk en inkomen per type (percentages)

	Werk	Wajong	Geen inkomen	Inkomen werk	Totaal inkomen	Aantal
Type 1	40	40	20	20	60	5
Type 2	42	25	33	25	58	12
Type 3	34	58	8	25	75	12
Type 4 zwaar	36	36	24	26	62	42
Type 4 licht	56	13	13	50	75	16
Type 4 geen	70	20	10	50	70	20

Toelichting tabel 3.2:

Inkomen werk is het percentage dat een inkomen uit werk heeft boven het bijstandsniveau voor een alleenstaande 18-21 jarige (228 euro per maand). Het percentage heeft betrekking op alle personen binnen het type.

Totaal inkomen is het percentage personen binnen het type dat een inkomen heeft boven bijstandsniveau, ongeacht de bron van de inkomsten (werk, uitkering).

Type 1

Bij type 1 gaat het slechts om vijf ex-studenten. De percentages zijn daarom slechts ruwe benaderingen. Twee van de vijf personen hebben betaald werk, waarvan één met een inkomen boven bijstandsniveau. Twee personen zijn afhankelijk van een Wajong-uitkering.

Type 2

Relatief weinig personen in type 2 zijn geheel afhankelijk van een Wajong-uitkering. Minder dan de helft heeft betaald werk en van die groep met werk heeft weer de helft naast het werk ook een Wajong-uitkering. Opvallend is dat een derde (vier personen) geen inkomen heeft uit werk of uitkering. Omdat weinig personen een inkomen uit werk hebben boven bijstandsniveau en bovendien relatief weinig personen een Wajong-uitkering hebben, is het percentage met een totaal inkomen boven bijstandsniveau laag (58%).

Type 3

Slechts een derde heeft betaald werk. Daar staat een hoog percentage met Wajong tegenover. Omdat ook nog de helft van de werkenden een aanvullende Wajong-uitkering heeft, is in het totaal 75 procent van de jongeren in dit type afhankelijk van Wajong. Mede daardoor zijn er maar weinig personen in dit type zonder inkomen en weinig met een inkomen lager dan het bijstandsniveau.

Type 4 zwaar

Type 4 zwaar vormt de grootste groep uitstromers. Van hen heeft een derde werk en is ook een derde aangewezen op een Wajong-uitkering. Een kwart van deze groep heeft helemaal geen inkomen.

Type 4 licht

De helft van de type 4 licht groep heeft werk met loon boven bijstandsniveau. Van alle vijf de typen redden zij zich het beste: weinig Wajong-uitkeringen, weinig zonder inkomen en driekwart met een totaalinkomen boven bijstandsniveau.

Type 4 geen

Voor de volledigheid is ook de 'restgroep' van cluster 4 opgenomen in het overzicht. Opmerkelijk genoeg scoort deze groep het hoogst op betaald werk. Zeventig procent heeft werk en de helft heeft een inkomen uit werk boven bijstandsniveau.

Minder dan de helft van de uitstromers heeft betaald werk. Het slechtst is de situatie voor de typen 3 en 4 zwaar. Omdat het gaat om een momentopname is het moeilijk de arbeidsmarktpositie van de groep uitstromers definitief te beoordelen. Wat opvalt, is dat het hebben van betaald werk nog geen garantie voor voldoende inkomen is. Van alle uitstromers heeft slechts een derde een inkomen uit werk boven bijstandsniveau. Voor de typen 4 licht en 4 geen is dat de helft. Bij de andere vier typen bedraagt het percentage een kwart of minder.

Tweederde van de hele groep heeft een totaalinkomen boven het bijstandsniveau (228 euro per maand). Het percentage zeer lage inkomens wordt mede bepaald door studenten met een Wajong-studieregeling die pas kort de school hebben verlaten en nog geen hogere Wajong-uitkering hebben.

Van de hele groep heeft een derde (33%) een totaalinkomen onder bijstandsniveau en heeft 58% een totaalinkomen lager dan het minimumloon (voor 19-jarigen).

Gezien de spreiding over veel verschillende opleidingen is het lastig per opleiding de arbeidsmarktkansen aan te geven. Van de uitstromers volgden er 23 een ICT-opleiding. Van hen heeft op het meetmoment een derde betaald werk. Een andere groep (14 personen) volgde een opleiding Mobiliteit & Logistiek. Van hen heeft iets minder dan de helft werk. Opleidingen in de sector zorg & welzijn leiden vaker tot werk. Vrouwelijke uitstromers hebben dan ook vaker werk dan mannelijke, namelijk 64 procent tegenover 39 procent. Ook BBL-ers hebben een hogere kans op werk. Tot slot draagt ook het succesvol afronden van de opleiding (met startkwalificatie) bij aan de kans op werk: met een startkwalificatie heeft 57 procent betaald werk en zonder startkwalificatie 37 procent.

Niet alle mbo-uitstromers met LGF doen het even slecht op de arbeidsmarkt, maar over het algemeen is het beeld weinig positief. De analyses laten zien dat de oorzaak deels wordt veroorzaakt door de combinatie van beperking en probleemprofiel. Bepaalde typen doen het (veel) beter of slechter dan andere. Daarnaast blijkt dat ook de opleiding verschil maakt: bepaalde opleidingen bieden een betere kans op werk, BBL-ers vinden vaker werk (dan BOL-studenten) en het behalen van het diploma biedt meer kans op werk. Het is moeilijk om oorzaak/gevolgrelaties te bepalen. Zo kan het niet hebben van werk een gevolg zijn van een afgebroken studie, maar kunnen beide ook het gevolg zijn van zware problematiek bij de student.

3.5 Analyse per type

Type 1

- Cluster 1
- Naast de beperking komt relatief weinig problematiek voor.

- De groep doet het goed in de schoolloopbaan. Weinig hebben op het vso gezeten en bijna tweederde heeft een VO-diploma. Ook tijdens de mbo-opleiding lijken er weinig problemen te ontstaan.
- Het percentage dat een startkwalificatie heeft bij uitstroom ligt echter relatief laag. Kennelijk verloopt de studie lange tijd goed, maar gaat het aan het einde toch mis.
- Uit de interviews komt naar voren dat de school er vaak goed in slaagt om aanpassingen te doen, zodat de student met beperking toch zijn opleiding kan vervolgen. Problemen ontstaan in de laatste fase van de opleiding als de student op (langere) stage gaat. In die setting lukt het niet altijd de benodigde aanpassingen te regelen en is de invloed van de school beperkter. De stage kan dan een breekpunt vormen.
- Dit type student lijkt met name problemen te ondervinden in de transitie naar werk, beginnend in de stage. Het feit dat geen van deze studenten een BBL-opleiding volgt, ondersteunt die bevinding.
- De moeilijkheid om passend werk te vinden blijkt ook uit het feit dat minder dan de helft na uitstroom werk heeft.
- Conclusie: op zichzelf gaat het in dit type om studenten met relatief weinig problematiek, die het op school goed doen. Toch gaat het vaak al tijdens de studie toch mis in de overgang naar werk.

Type 2

- Cluster 2
- Groep studenten met veel problematiek gerelateerd aan de beperking (communicatie, sociale contacten, faalangst). Bijna alle studenten binnen dit type hebben meervoudige problematiek.
- Afgezet tegen de beperking en problematiek waarmee deze studenten te maken hebben verloopt hun schoolloopbaan relatief positief. Een groot deel heeft een VO-diploma gehaald en uiteindelijk behaald ook ruim meer dan de helft een startkwalificatie. Daarmee doet deze groep weinig onder voor de gemiddelde ROC-student.
- Toch is ook te zien dat de schoolloopbaan niet zonder moeilijkheden verloopt: uitval en VSV liggen boven het gemiddelde.
- Het verschil met type 1 is opvallend: de studenten in type 2 lukt het vaker om de opleiding succesvol af te ronden. Daarbij moet worden opgemerkt dat zij minder vaak een opleiding op mbo-niveau 4 volgen.
- Na de opleiding is het, ondanks de behaalde startkwalificatie, moeilijk om werk te vinden. Omdat er ook relatief weinig een Wajong-uitkering hebben, is het percentage zonder inkomen naar verhouding hoog.
- Conclusie: ondanks de stapeling van problemen slaagt deze groep er goed in de mbo-opleiding te doorlopen. Er is geen aanwijzing dat het, zoals bij type 1, in de laatste fase van de opleiding toch nog misgaat. Het vinden van werk is vervolgens wel weer een probleem.

Type 3

- Cluster 3
- Studenten van dit type hebben te maken met een beperking en veel andere problematiek. Het gaat daarbij vaker om persoonlijke problematiek (gezondheid, thuissituatie), dan om gedragsproblemen.
- De helft van deze groep komt van het vso en slechts een klein deel heeft een VO-diploma.
- De studieresultaten van deze groep liggen onder het ROC-gemiddelde, maar gezien de beperkingen en problematiek zijn de resultaten nog relatief positief.

- De studenten binnen dit type volgen vaak een opleiding in de sector economie (ICT, juridisch, financieel).
- De kans op werk is gering. Slechts een derde heeft werk. Meer dan de helft is (meestal geheel) afhankelijk van een Wajong-uitkering.
- Conclusie: deze groep heeft het zwaar in de opleiding en een groot deel haalt het diploma niet. Toch presteren deze studenten gezien hun situatie nog relatief goed in het mbo. Probleem is dat zij vervolgens weinig kans hebben op werk en in meerderheid in een uitkerings-situatie belanden.

Type 4 zwaar

- Cluster 4 met profiel Gedragsproblematiek (multiprobleem)
- De helft van deze jongeren komt uit het vso en de helft heeft geen VO-diploma.
- Deze groep heeft moeilijk en blijft over de hele linie achter in resultaten: veel uitval en verzuim, hoog percentage VSV, slechts een derde haalt startkwalificatie, lage werkparticipatie, een kwart heeft helemaal geen inkomen na uitstroom en ook het totaalinkomen ligt voor veel jongeren binnen dit type laag.
- Veel jongeren van dit type volgen een ICT-opleiding of zitten bij Mobiliteit & Logistiek.
- Conclusie: dit is een zeer problematische groep. Hoewel in de type-aanduiding de nadruk ligt op de clusterindicatie, gaat het hier eigenlijk om jongeren met een zeer zware, complexe en meervoudige problematiek, waarin de gedragscomponent een grote rol speelt, maar lang niet de enige probleemfactor is. Deze groep heeft het gedurende de gehele loopbaan moeilijk, op school maar ook op de arbeidsmarkt.

Type 4 licht

- Cluster 4 licht, dat wil zeggen geen manifeste gedragsproblematiek
- Dit type is de tegenhanger van het vorige: de jongeren in deze groep doen het goed op school en vinden relatief vaak werk.
- Er is bij dit type meestal geen sprake van gestapelde problematiek naast de beperking en dat blijkt ook duidelijk uit de resultaten. Het percentage dat een startkwalificatie heeft bij uitstroom ligt op het gemiddelde voor het gehele ROC. Zeer weinig uit deze groep zijn na uitstroom afhankelijk van de Wajong.
- Conclusie: deze studenten in deze groep ondervinden, ondanks een LGF-inidcatie, weinig hinder van hun beperking.

Type 4 geen

- Cluster 4, dossiergegevens ontbreken voor een andere type-indeling
- Omdat er geen aanvullende gegevens zijn over de aard van deze groep is het moeilijk een inhoudelijke duiding te geven van de studie- en werkresultaten. Opvallend is dat deze groep qua studieresultaten dichter bij type 4 zwaar staat, maar qua werk juist meer op type 4 licht lijkt.

4 Conclusies en beschouwing

4.1 Conclusies

1. *Gedifferentieerde groep*

Het onderzoek laat zien dat de groep jongeren met een beperking (met LGF) zeer divers is van samenstelling en dat er op grond van soort beperking, problematiek, studieresultaat en werkresultaat geen reden is om de LGF-ers als één doelgroep voor beleid of aanpak te behandelen. De beperkingen en problemen, maar ook de mogelijkheden en resultaten zijn te zeer uiteenlopend om de LGF-ers als één groep te benaderen.

2. *Betekenis van de beperking*

Het verloop van de studie is voor een groot deel van de LGF-ers niet succesvol. Over de gehele linie behalen zij minder vaak een startkwalificatie dan studenten zonder een beperking. Toch is de beperking alleen niet de doorslaggevende factor. Belangrijker is de mate waarin de LGF-ers allerlei (andere) problemen ondervinden, zoals in de thuissituatie, gezondheid, het leren en in de omgang met anderen. Veel LGF-ers kunnen worden aange-merkt als 'overbelasten', jongeren met meervoudige, complexe problematiek.

De uitkomsten van het onderzoek geven aan dat er niet altijd een scherpe grens te trekken is tussen overbelasten met en zonder beperking. Ook het gegeven dat veel jongeren geen LGF-indicatie hebben, maar wel een vergelijkbaar probleemprofiel¹⁹, onderstreept de conclusie dat er geen reden is voor een sterk categoriale benadering van de doelgroep LGF-ers. Daarmee is nadrukkelijk niet gezegd dat specifieke deskundigheid en op de beperking afgestemde ondersteuning overbodig is. Een goed begrip van de betekenis van de beperking en kennis over passende ondersteuningsvormen zou juist breder in de onderwijsorganisatie aanwezig moeten zijn. Daarom zou de integratie goed zijn van de doelgroepspecifieke ondersteuning (Studie & Handicap) en de bredere, algemene tweedelijns ondersteuning binnen het ROC.

3. *Breekpunt in de opleiding*

Met uitzondering van het type *cluster 4 licht* hebben alle jongeren met een beperking het relatief lastig in het mbo en in de overgang naar betaald werk. Het onderzoek laat echter zien dat voor de verschillende typen LGF-ers het 'breekpunt' (waar het mis kan lopen) op verschillende momenten ligt. Soms is dat al vroeg in de opleiding (school), soms in de beroepspraktijkvorming (stage) en soms in de stap naar de arbeidsmarkt (werk). Dat vraagt om een gedifferentieerde aanpak met focus op verschillende aangrijpingspunten voor verschillende typen studenten. Een gedifferentieerde aanpak staat of valt met een juiste en tijdige signalering en diagnostiek. Nu speelt de clusterindicatie een belangrijke rol, maar die gaat op termijn verdwijnen. Dat vraagt om een andere wijze van signaleren (intake, overdracht door voorgaand onderwijs) en een meer op de individuele situatie en mogelijkheden afgestemde diagnostiek.

4. *Betere ondersteuning tijdens de opleiding*

---

¹⁹ Zie Signalen voor Passend Beroepsonderwijs. Eimers, Boon en Kennis, 2012

In de interviews komt duidelijk naar voren dat de school veel extra inspanningen pleegt om jongeren met een beperking gelegenheid te bieden een beroepsopleiding te volgen. Dat blijkt vooral uit het feit dat de typen 1-3 het in de schoolse situatie relatief goed doen. Bepaalde opleidingen hebben veel jongeren met een beperking en hebben een zekere expertise opgebouwd in de omgang met deze studenten. Toch is ook duidelijk dat de begeleiding en ondersteuning tijdens de opleiding nog beter kan. Juist door gericht te ondersteunen kunnen de studieresultaten voor een deel van de jongeren met beperking verder verbeteren. In de interviews wijzen betrokkenen erop dat de ondersteuning niet te zeer 'beschermend' moet zijn. Door de studenten te veel af te schermen vermindert hun zelfstandigheid en weerbaarheid. Dat komt met name ook tijdens de stage naar voren, waar alle inspanning erop gericht is de stage 'goed door te komen'. Beter zou het zijn als de stage ingezet werd om de stap naar de arbeidsmarkt voor te bereiden, ook als dat betekent dat de student de stage mogelijk niet in één keer haalt.

5. *Betere ondersteuning in de overgang naar werk*

Zoals de ondersteuning op school deels anders en nog beter kan, zo is er ook in de overgang van mbo naar werk nog veel winst te bereiken. Hoewel jongeren met een diploma betere kansen op werk hebben, geldt ook voor hen dat de stap naar betaald werk moeilijk is. Veel jongeren uit de onderzochte doelgroep eindigen na de opleiding zonder werk en met een Wajong-uitkering. In het onderzoek is niet bekend of de afhankelijkheid van de Wajong een gevolg is van het niet vinden van werk (waarna een Wajong-uitkering wordt aangevraagd), of dat juist jongeren die al een Wajong-uitkering (studieregeling) hadden minder vaak werk vinden. Feit is dat zowel LGF-ers met als zonder diploma vanuit het mbo vaak moeilijk werk vinden. In Nijmegen is om die reden het project Passend Leren en Werken gestart, een samenwerking van ROC, REA College, gemeente en UWV. In het onderzoek konden de uitkomsten van dat project nog niet meegenomen worden.

6. *Laag inkomen*

Veel LGF-ers zijn na het verlaten van het mbo aangewezen op een laag inkomen. Een derde heeft een inkomen onder bijstandsniveau en ruim meer dan de helft een inkomen lager dan het minimumjeugdloon voor een 19-jarige. Het is de vraag hoe dit de levenssituatie van deze jongeren beïnvloedt. In het onderzoek is niet gekeken naar hun woon- en levenssituatie. Het zou nader onderzocht moeten worden of en in welke mate deze jongeren na hun opleiding in (financiële) problemen raken en wat de zeer lage inkomens voor gevolgen hebben voor de maatschappelijke participatie van de doelgroep.

7. *Perspectief in het mbo?*

Het is duidelijk dat een deel van de jongeren met beperking slechte vooruitzichten heeft in het mbo. Velen halen de eindstreep helemaal niet en een deel heeft zelfs met een diploma weinig kans op werk. Dit roept de meer fundamentele vraag op wat het mbo deze jongeren kan en moet bieden. Voor de *zware* type 4 studenten geldt dat zij binnen een reguliere mbo-setting, ook met extra ondersteuning, grote uitvalrisico's lopen. Voor hen zou wellicht een ander arrangement passender zijn. Voor andere typen geldt dat zij wel beginnen aan de opleiding, maar moeilijk de eindstreep halen of daarna werk vinden. Ook hier is de discussie aan de orde of zij binnen het mbo het best bediend kunnen worden en of er betere alternatieven bestaan.

4.2 Beschouwing

Passend Onderwijs

In het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs wordt op dit moment Passend Onderwijs ingevoerd. Voor het mbo zijn de financiële en organisatorische gevolgen minder verstrekkend als voor het andere onderwijs, maar ook voor het mbo geldt de opdracht die de kern vormt van Passend Onderwijs, namelijk het voor alle studenten bieden van een zo passend mogelijk plek in het onderwijs. In de afgelopen jaren is het aantal jongeren met een LGF in het mbo gegroeid. Dat geldt ook voor de doorstroom van VSO en praktijkonderwijs naar het mbo. Dat heeft er mede toe geleid dat de ondersteuning van studenten met een beperking in het mbo is uitgebreid en verbeterd. Daarin kan en moet nog veel verbeterd worden, maar het uitgevoerde onderzoek laat zien dat begeleiders, docenten en onderwijsteams vaak bereid zijn extra stappen te zetten om de opleiding voor jongeren met een beperking mogelijk te maken. Zo zijn er aanpassingen in programma en roostering, is er extra ondersteuning en worden aanpassingen gedaan in de ruimtes en faciliteiten.

De komende jaren zal in het VO de bestaande landelijke indicering voor jongeren met een beperking vervangen worden door een systeem van regionale indicering en zorgtoewijzing. Daardoor vervallen ook de nu herkenbare labels van de clusterindeling. Het onderzoek laat zien dat een andere, meer op de individuele situatie toegespitste diagnostiek noodzakelijk en mogelijk is. Daarbij moet meer naar de combinatie van beperking en problematiek worden gekeken en naar de werkelijke ondersteuningsbehoefte. Voor de diagnostiek is het ROC mede afhankelijk van de informatie die het voorgaande onderwijs kan leveren. Meer dan voorheen is een zorgvuldige en 'warme' overdracht van belang om jongeren tijdig en op maat te kunnen ondersteunen.

Daarbij blijft de specifieke expertise, zoals nu opgebouwd in Studie & Handicap en in de ambulante begeleiding vanuit de REC's, noodzakelijk. Voor de toekomst zou echter gezocht moeten worden naar een werkwijze waarin de expertise wordt ingezet binnen een breder kader van tweede- en eerstelijns ondersteuning. Het past in de geest van Passend Onderwijs om jongeren niet vanuit hun handicap te benaderen, maar vanuit hun ondersteuningsbehoefte. De inzet van de expertise van Studie & Handicap in de zogenaamde Verlengde Intake binnen ROC Nijmegen is daarvan een voorbeeld: niet het hebben van een LGF-indicatie is bepalend voor de inzet van S&H, maar de problematiek en ondersteuningsvraag van de student.

Er is nog veel te winnen in de begeleiding van studenten met een beperking. Betrokkenheid en zorg voor de jongeren mondt nog te vaak uit in beschermend gedrag ('pamperen'). Zeker voor de stage geldt dat jongeren weerstand moeten opbouwen om zich later op de arbeidsmarkt te kunnen redden. De stage is daarvoor de aangewezen mogelijkheid, maar wordt nog te vaak gezien als een potentieel struikelblok voor de student. Het is beter om de stage meer op de werksituatie van na de opleiding te laten lijken, ook als dat betekent dat het mis kan gaan. Desnoods moet dan maar meer tijd worden ingeruimd.

Passend Onderwijs in het mbo heeft nog veel mogelijkheden. Het kan beter. De kansen van studenten met een beperking kunnen omhoog en daarmee ook het rendement van de opleiding.

Focus op Vakmanschap

In het schooljaar 2014-2015 en daarna worden de maatregelen van het Actieplan mbo Focus op Vakmanschap uitgerold. Het doel is een beter, uitdagender en aantrekkelijker mbo, dat kan concurreren met het algemeen onderwijs (havo/vwo). De sleutelwoorden zijn kwaliteit, efficiency en rendement. Het niveau en rendement van de opleidingen moet omhoog. Dat stelt niet alleen hogere eisen aan de mbo-instelling, het doet ook een zwaarder beroep op de student. Die moet

harder werken en aan hogere eisen voldoen. Om die doelen te bereiken omvat Focus op Vakmanschap allerlei maatregelen, zoals de beperking van de instroom zonder diploma (voor mbo-niveau 2-4), gedeeltelijke verkorting van de studieduur en studietijd, andere vorm van bekostiging, invoering van referentieniveau voor taal en rekenen en de omvorming van het mbo-niveau 1 tot de nieuwe entreeopleidingen.

De lat gaat omhoog in het mbo en het is duidelijk dat juist studenten met een beperking en/of problematiek het daarmee moeilijk zullen hebben. Dat roept de vraag op wat voor deze jongeren het perspectief is in het mbo. Natuurlijk is er op de eerste plaats de maximale inzet om jongeren wél een plek in het onderwijs te bieden en hen zo goed mogelijk te ondersteunen (Passend Onderwijs!). Maar het is ook reëel om te kijken waar de grenzen van het mbo liggen. Veel mbo-instellingen, die met de invoering van Focus op Vakmanschap bezig zijn, stellen zich deze vraag: hoe formuleren we ons toelatingsbeleid, welke jongeren zijn voor ons leerbaar en welke niet?

Veel jongeren uit het VSO melden zich nu zonder diploma bij het mbo. Als zij niet in de entreeopleiding komen, zal de school een toelatingsbeslissing moeten nemen om de jongere toch toe te laten op mbo-niveau 2-4. Het onderzoek laat zien dat er onder de onderzochte jongeren velen zijn die het diploma niet halen en die ook daarna weinig kans op werk hebben. De scherpere eisen die de opleiding in de toekomst gaat stellen, maakt het voor hen niet kansrijker. Vanuit de zogenoemde *zorgplicht* die mbo-instellingen hebben moeten zij zich de vraag stellen of de opleidingen die jongeren met een beperking nu vaak kiezen hen wel perspectief op werk bieden. Om daarin jongeren goed te kunnen adviseren is expertise nodig op het gebied van werk en handicap.

Voor de school is het rendement van opleidingen een belangrijk gegeven. Hoe minder voortijdig schoolverlaten, hoe beter de opleiding 'scoort' en hoe beter de bekostiging. Voor de student is het diploma zeker ook belangrijk, maar de grotere waarde ligt dieper. In het rapport *Signalen voor Passend Beroepsonderwijs* wordt beschreven hoe juist het proces van *beroepsvorming* van cruciaal belang is voor de studenten met een beperking. In dat vormingsproces ontwikkelen zij zich als beroepspersoon en worden zij voorbereid op de volgende fase in hun leven. Een breuk in dat vormingsproces betekent meer dan een niet behaald diploma, het leidt feitelijk tot het ontstaan van arbeidsongeschiktheid. Op dit moment zijn de perspectieven voor de uitvallers somber: als zij voortijdig met de opleiding stoppen wacht de meesten van hen een uitkering.

Het mbo zal in de toekomst niet meer zonder meer toegankelijk zijn voor jongeren met een zware beperking en/of problematiek. Gezien de ontwikkelingen in het mbo lijkt dat onvermijdelijk. Voor hen die wel aan een opleiding beginnen is het gevaar van uitval aanwezig.

Over de toegankelijkheid van het mbo zijn discussies mogelijk, maar wezenlijk is ook de vraag welke alternatieven de jongeren geboden worden die niet kunnen beginnen of later uitvallen. Wat is er naast en aanvullend op het mbo beschikbaar aan scholing, training en arbeidstoeleiding?

Participatiewet

De derde grote verandering die op handen is, is de invoering van de Participatiewet. Deze wet vervangt onder meer de Wet Werk en Bijstand en de Wet Wajong. De uitvoering van de wet komt bij de gemeenten te liggen, waarmee het bestaande onderscheid in de wetgeving tussen personen met en zonder (geïndiceerde) beperking grotendeels komt te vervallen. De nieuwe Wajongers komen niet meer bij het UWV, maar bij de gemeente terecht voor vragen over werk en inkomen.

Daarmee wordt de gesignaleerde problematiek van jongeren die niet in het mbo terecht kunnen of daar uitvallen nadrukkelijker ook een probleem voor de gemeenten. De vraag naar alternatie-

ve opleidingsroutes en toeleiding naar werk ligt ook en vooral bij gemeenten. Zij hebben een maatschappelijk, maar ook een financieel belang bij het succesvol opleiden en toeleiden naar werk van jongeren. Voor de gemeente betekent dat een nieuwe opdracht: de doelgroep van jongeren met een beperking vraagt specifieke kennis over hun situatie en problemen. Ook moet gebouwd worden aan een netwerk van organisaties dat kan bijdragen aan de ondersteuning, training en toeleiding van deze doelgroep. Een goede overdracht van kennis en contacten van UWV naar gemeente is essentieel.

Op de eerste plaats geldt echter ook hier dat preventie de beste strategie is. Zorg dat jongeren met een beperking wel een beroepsopleiding volgen en dat zij wel succesvol zijn. Zoals eerder gezegd speelt de stage daarin een belangrijke rol. Gemeenten zouden - ook vanuit hun betrokkenheid bij het Werkbedrijf - kunnen bijdragen aan het vinden van passende stageplekken en kunnen bijdragen aan een goede overgang van opleiding naar werk. Het Nijmeegse project Passend Leren en Werken is daarvan een voorbeeld.

Zeker zo belangrijk is de betrokkenheid van gemeenten bij de vraag naar alternatieven. Er zou een complementair aanbod moeten komen, naast en dicht tegen het mbo aan. Dat aanbod kan bestaan uit allerlei vormen van scholing, training, coaching en praktijkleren, al of niet met delen van erkende beroepsopleidingen of branchegerichte opleidingen. Op verschillende plaatsen in het land bestaat een dergelijk aanbod, onder meer door het REA College. Vormen van scholing en training kunnen worden gecombineerd met bijvoorbeeld arbeidsmatige dagbesteding, beschut werk, stages. Ook kunnen naast de erkende mbo-diplomering andere vormen van kwalificering en certificering worden benut. Centraal staat dat de jongere in een passend tempo toegelid wordt naar betaald werk, of als dat niet mogelijk is naar een andere vorm van participatie. Jongeren die aan een mbo-opleiding beginnen, maar voortijdig moeten afhaken, moeten kunnen doorstromen naar een scholingstraject buiten het mbo, waarin zij doorgaan op de route naar werk.

Zoals de grens tussen regulier en speciaal onderwijs vervaagt, zoals de afbakening tussen jongeren met en zonder beperking vervaagt, zo moet ook de grens tussen erkend beroepsonderwijs en aanpalende vormen van scholing en training minder scherp worden. Partijen als de gemeenten, het middelbaar beroepsonderwijs, het praktijkonderwijs en voortgezet (speciaal) onderwijs en de zorgaanbieders moeten de handen ineen slaan om juist nu een regionaal dekend aanbod te vormen voor deze kwetsbare jongeren.

Tot slot is het goed de rol en verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven te onderstrepen. Scholen, gemeenten en zorgaanbieders kunnen zich maximaal inzetten, maar uiteindelijk moeten bedrijven en instellingen ook bereid en in staat zijn stageplaatsen en betaald werk open te stellen voor jongeren met een aangepaste of beperkte werkcapaciteit. Samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven juist voor deze doelgroep verdient extra aandacht en inzet. Een geslaagde beroepsopleiding en overgang naar werk is een investering in de toekomst – van de jongere en van de samenleving als geheel.

De afgelopen jaren heeft het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) te maken gehad met een groeiende instroom van jongeren met een beperking. Het gaat bijvoorbeeld om jongeren die slechtziend of slechthorend zijn, chronisch zieken, jongeren met een geestelijke of lichamelijke handicap of jongeren met een gedrags- of psychische stoornis. Nieuw is dat zij de laatste jaren in toenemende mate kiezen voor het mbo als de weg naar een beroep en naar werk.

De komende jaren gaat er veel veranderen voor deze doelgroep. Drie belangrijke vernieuwingen werpen hun schaduw vooruit: Passend Onderwijs, Focus op Vakmanschap in het mbo en de nieuwe Participatiewet. Terwijl aan de ene kant wordt gekeken naar beter passende ondersteuning voor jongeren met een beperking, wordt aan de andere kant de lat hoger gelegd: meer van hen zullen een beroepsdiploma moeten halen en aansluitend betaald werk moeten vinden.

Ondanks de urgentie van de problematiek is er relatief weinig bekend over de loopbanen van jongeren met een beperking in het mbo. In welke mate hebben zij in het beroepsonderwijs last van hun beperking? Halen ze minder vaak een diploma? Vinden ze werk als ze het mbo verlaten? Dit rapport doet verslag van een onderzoek onder meer dan tweehonderd jongeren met een beperking in het mbo. Hun schoolloopbaan van V(S)O, via mbo naar werk is in kaart gebracht. Het onderzoek laat zien dat veel jongeren uit de doelgroep het moeilijk hebben in het mbo en daarna moeite hebben betaald werk te vinden. Maar er zijn ook positieve signalen, die aanleiding geven om de ondersteuning beter en soms anders aan te pakken.

Jongeren met een beperking zijn via het beroepsonderwijs op weg naar werk. Het middelbaar beroepsonderwijs, maar ook het andere onderwijs, gemeenten, UWV en zorgaanbieders staan voor de uitdaging om meer jongeren succesvol over die weg te helpen.